

ՀԱԿՈՒ ՄԱՐՏԱ-ԱՐՐԱՅԱՄԻ
ՉՈՒԱՔՅԱՆ

ԿԵՆՍԱՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

ЗАСЛУЖЕННЫЕ УЧЕНЫЕ

11

АКОП МАРДА-АБРААМОВИЧ
ЧОЛАКЯН

БИБЛИОГРАФИЯ

Составители:

д-р фил. наук АРМЕН Ш. САРКИСЯН И канд. ист. наук ГЕВОРК ЯЗЕЧЯН

Введение: д-р фил. наук АРМЕН Ш. САРКИСЯН

REPUBLIC OF ARMENIA – NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY

HONORED SCIENTISTS

11

HAGOP MARD-APRAHAM
TCHOLAKIAN

BIBLIOGRAPHY

Authors of the Bibliography:

Armen Shavarsh Sargssian (Doctor, Philology), Gevorg Yazedjian (PhD, History)

Introduction by Armen Shavarsh Sargssian (Doctor, Philology)

ЕРЕВАН
ИЗДАТЕЛЬСТВО ИАЭ 2022

YEREVAN
IAE PUBLICATION 2022

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀԱԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՎԱՍՏԱԿԱԾԱՏ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ

11

ՀԱԿՈՒ ՄԱՐՏԱ-ԱՔՐԱՅԱՄԻ ՉՈԼԱՔՅԱՆ

ԿԵՆԱՄԱՍՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Կազմեցին

Բ.Գ.Դ. ԱՐՄԵՆ Ծ. ՍԱՐԳՍՅԱՆԸ ԵՎ Պ.Գ.Թ. ԳԵՎՈՐԳ Գ. ՅԱԶԸՃՅԱՆԸ
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ Բ.Գ.Դ. ԱՐՄԵՆ Ծ. ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ

ԵՐԵՎԱՆ
ՀԱԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2022

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագիր և անգլերենի թարգմանիչ՝
ս. գ. թ. Գևորգ Յազրճյան

Չ 730 **Հակոբ Չոլաքյան: Կենսամատենագիտություն /** Կազմեցին՝
Արմեն Շ. Սարգսյան և Գևորգ Գ. Յազրճյան, ներածությունը՝
Արմեն Շ. Սարգսյանի. – Եր.: ՀԱԻ հրատ., 2022, – 64 էջ.
(Վաստակաշատ գիտնականներ 11):

Սույն կենսամատենագիտությունում ներկայացվում են բազմավաս-
տակ հայագետ-մանկավարժ Հակոբ Չոլաքյանի կյանքի, մանկավար-
ժական և գիտական գործունեության համառոտ բնութագիրն ու տպա-
գիր աշխատությունների ցանկն ըստ ոլորտների:

Գրքույկը նախատեսված է մանկավարժների, պատմաբանների, ազ-
գագրագետների, բանագետների, լեզվաբանների, բարբառագետնե-
րի, սփյուռքագիտությամբ զբաղվող մասնագետների, ուսանողների
և ընթերցող լայն շրջանակների համար:

ՀԱԿՈՒ ՄԱՐՏԱ-ԱԲՐԱՅԱՄԻ ՉՈՒՍՔՅԱՆ

(բազմավաստակ հայագետ-մանկավարժի
ծննդյան 75-ամյակի առթիվ)

Սփյուռքահայ վաստակաշատ մանկավարժ, հայագիտության անխոնջ նվիրյալ Հակոբ Չոլաքյանը մեր այն մտավորականներից է, որոնց տեսակը, մանավանդ սփյուռքում, սակավաթիվ է: Բնավորությամբ՝ անչափ համեստ, հայագիտության բազմաթիվ բնագավառներ (մանկավարժություն, ազգագրություն, բանագիտություն, լեզվաբանություն, բարբառագիտություն, գրականագիտություն, պատմագրություն, սփյուռքագիտություն, հուշագրություն և այլն) ընդգրկող իր արժեքավոր հետազոտությունների քանակով՝ չափազանց «անհամեստ» Հակոբ Չոլաքյանը ծնվել է 1947 թվականի հոկտեմբերի 16-ին Սիրիայի Քեսապի շրջանի Գարատուրան գյուղում: Նախնական կրթությունն ստացել է ծննդավայրի Ազգային Մերոպյան և Քեսապի Հայ ավետարանական Նահատակաց նախակրթարաններում: Միջնակարգ-երկրորդական ուսումը Այնճարի (Լիբանան) Հայ ավետարանական երկրորդական վարժարանում ստանալուց հետո 1968-ին նույն վարժարանում անցնում է մանկավարժական աշխատանքի:

1969–1970 թթ. Բեյրութի Հայկազյան քոլեջի հայագիտական ամբիոնի մասնավոր ուսանող լինելով՝ Հակոբ Չոլաքյանը 1970-ին ընդունվում է Երևանի պետական համալսարանի բնասափրության ֆակուլտետի հայոց լեզվի և գրականության բաժինը:

Անսահման են Չոլաքյանի հայրենասպաշտությունն ու բնասպաշտությունը, իսկ նման աշխատասիրությունն ու ձգտումներն ունեցող սփյուռքահայ ուսանողի կերպարը խորհրդային մտածողությամբ համակուրսեցիներիս համար անսովոր ու ինչ-որ տեղ անընկալելի, թերևս նաև ուղենիշային երևույթ էր: Նա երեք տարվա իր ուսանողական կյանքն անցկացրեց գերժանրաբեռնված ու գերհագեցած:

Հ. Չոլաքյանը ոչ միայն մասնակցում էր Հայաստանի տարբեր շրջաններ մեր կազմակերպած արշավներին, հիանում հայոց բնաշխարհով ու հայկական ճարտարապետական հուշարձաններով, այլև «ազատ ժամերին» հանդիպում 1946-ին հայրենադարձված քեսապցիներին, նրանցից ճայնագրում ազգագրական և բանահյուսական նմուշներ, նույնիսկ հասցնում էր ժողովրդական երգերը նոտագրել տալ Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում:

Ինչ խոսք, այդ աշխատանքը նրան հոգեհարազատ էր, քանզի դեռևս 1969–1970 թթ. Բեյրութի Հայկազյան քոլեջի հայագիտական ամբիոնի մասնավոր ուսանող եղած ժամանակ նա զբաղվել էր բանահավաքչական աշխատանքով և նույնիսկ հասցրել հավաքած նյութերից տպագրել իր ուսուցչապետ Գրիգոր Շահինյանի «Ահեկան» պարբերականում:

Երեք տարի սովորելով Երևանի պետական համալսարանում և այդ ընթացքում հնգամյա կուրսի բոլոր քննությունները փայլուն հանձնելով՝ Հակոբ Չոլաքյանը 1973-ին բանասիրական գիտությունների մագիստրոսի աստիճանով, բանասերի ու հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչի որակավորմամբ վերադառնում է Այնճար: 1973–1976 թթ. նա աշխատում է Այնճարի Հայ ավետարանական ու ՀԲԸՄ-ի Բեյրութի Երվանդ Տեմիրճյան վարժարաններում և Ազգային Սուրեն Խանամիրյան քոլեջում: Լիբանանում 1975 թ. սկսված քաղաքացիական պատերազմի պատճառով 1976 թ. նա տեղափոխվում է Սիրիա և աշխատանքի անցնում Հալեպի Քարեն Եփփե ազգային ճեմարանում՝ միաժամանակ դասավանդելով Հալեպի Մխիթարյան վարժարանում և Մխիթարյան հայագիտական ամբիոնում: 1996-ից Չոլաքյանը դասախոս է աշխատում նաև Համազգայինի Հալեպի հայագիտական հաստատությունում:

Սիրիայում իսլամիստ ծայրահեղականների 2011 թ. հրահրած քաղաքացիական պատերազմի և Հալեպի գնդակոծությունների պատճառով Հ. Չոլաքյանը 2012-ին ընտանիքով ստիպված տեղափոխվում է Միջերկրականի ափին գտնվող հայրենի Քեսապ՝ ծննդավայր Գարատուրան գյուղ, իսկ 2014 թվականի մարտի 21-ին Թուրքիայի հովանավորությունը վայելող հակապետական ծայրահեղական խմբավորումների՝ Քեսապ ներխուժումից հետո վերջնականապես հաստատվում է Երևանում:

Թվում է՝ 67-ամյա բազմավաստակ մանկավարժ-հայագետը, իր վրա կրելով Բեյրութի, Հալեպի և Քեսապի արհավիրքների հետևանքով եռակի արտագաղթի ճակատագիրը, Երևան է վերադարձել՝ վաստակած հանգիստը Մայր հայրենիքում վայելելու համար:

Բայց եթե ոմանց համար ընդունելի և ինչ-որ տեղ նաև հաճելի կարող է հնչել «Ալուրս մաղել եմ, մաղն էլ պարից կախել եմ» առածը, ապա Չոլաքյանի նման պրպտուն միտք ու անհանգիստ բնավորություն ունեցող մշակի համար դա ոչ թե անելիքի ավարտն էր ազդարարում, այլ նոր սկիզբը, քանի որ նրա և՛ «այլուրն» է անսպառ, և՛ «մաղելիքը»՝ անվերջանալի:

Եվ քանի որ 2002-ին Հ. Չոլաքյանն իր աշակերտ, պ.գ.թ. Գևորգ Յազրճյանի պարտադրմամբ ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում պաշտպանել էր գիտական թեզ («**Անտիոքի մերձակայ Ռուճի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն)**») և ստացել պատմական գիտությունների թեկնածուի աստիճան, ուստի Հայաստան տեղափոխվելուց հետո ինստիտուտի տնօրինությունը վաստակաշատ գիտնական-մանկավարժին անմիջապես աշխատանքի է ընդունում Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանասիրության բաժնում՝ որպես ավագ գիտաշխատող: Իսկ 2016 թվականին Քեսապին նվիրված ծանրակշիռ դոկտորական ատենախոսությունը պաշտպանելուց հետո նրան տրվում է առաջատար, այնուհետև մի քանի տարի անց գիտական աննախագահ գործունեության համար՝ գլխավոր գիտաշխատողի պաշտոն:

Երևանի պետական համալսարանի բանասիրության ֆակուլտետի հայոց լեզվի ամբիոնը ևս 2014 թվականին սիրով հրավիրում է իր նախկին սանին՝ արդեն բազմավաստակ լեզվաբան, սփյուռքահայ դպրոցական և բուհական տասնյակ դասագրքերի հեղինակ Հակոբ Չոլաքյանին՝ համատեղությամբ դասավանդելու արևմտահայերեն:

Ջուզահեռաբար նա մի քանի տարի աշխատում է նաև ՀՀ ԳԱԱ Հրայցյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի արևմտահայերենի բաժնում:

Միայն 2014-ից մինչև 2022 թվականը հայրենիքում իր երկրորդ շնչառությունն ստացած Չոլաքյանը հրատարակում է ազգագրական, լեզվաբանական, պատմագիտական, հուշագրական և այլ բնույթի ավելի քան 16 գիրք:

Բեղուն և բազմաշնորհ է 75-ամյա Հակոբ Չոլաքյանի վաստակը՝ տարբեր բնագավառներ ընդգրկող 60 գիրք, պարբերականներում տպագրված բազում հոդվածներ, դիմատետրի (ֆեյսբուք) էջերում տեղադրված և մեծ արձագանգ գտած տարաբնույթ գրառումներ, ակնարկներ, զանազան օգտաշատ հարցազրույցներ, գիտական և մանկավարժական զեկուցումներ...

Ժողովուրդը նման տաղանդաշատ մարդկանց համար ասում է. *«Աստված որ մեկին տալիս է, էլ չափ ու սահման չի ճանաչում»:*

Բացի աստվածատուր բանաստեղծական շնորհքով օժտված լինելուց, Չոլաքյանը մանկավարժության այն եզակի նվիրյալներից է, որն ուսուցչական և դասախոսական աշխատանքը զուգակցել է իր իսկ պատրաստած դպրոցական և բուհական դասագրքերի հրատարակությամբ: Նրա հեղինակած դպրոցական դասագրքերը ավելի քան երեք տասնամյակ է՝ կիրառվում են Սփյուռքի տարբեր գաղութների հայկական նախակրթական, միջնակարգ և երկրորդական դպրոցներում:

Բերիո թեմի ազգային առաջնորդարանի հովանավորությամբ Հակոբ Չոլաքյանի պատրաստած գունատիպ **«Հայերէնի դասագիրքս»**, Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ (1990–1993 թթ., նկարիչ՝ Վիգեն Պերթիզյան) 6 գրքերի շարքը՝ ուսուցչի համար համապատասխան ուղեցույցներով, բովանդակությամբ, մեթոդով, ձևով ու նպատակներով նորություն էր ոչ միայն հայկական սփյուռքում, այլև Հայաստանում:

Դպրոցական դասագրքերի և դրանց ուղեցույցների պատրաստությունը մասնագիտական լայն քննարկումների և առաջադրանքների բովով է անցել: Նախակրթարանների համար նախատեսված **«Հայերէնի դասագիրքս»** շարքի ամենից ակնբախ կողմերից մեկն այն է, որ դասագրքերը պատրաստվել են այն սկզբունքով ու մտահոգությամբ, որպեսզի հայերենով չդասավանդվող նյութերի (մաթեմատիկա, մարդակազմություն, աշխարհագրություն, պատմություն և այլն) աշխարհն ու բառամթերքը՝ գեղարվեստական խոսքի և բնագրերի հետ, նպաստեն աշակերտության կողմից հեշտությամբ յուրացվելուն:

Իսկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերի համար Չոլաքյանի պատրաստած գրականութեան և լեզվի **«Անդաստան»** ձեռնարկի Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ (2009–2014 թթ.) 6 գրքերում լեզվագիտությունն ու գրականությունը համընթաց ընթանում են մինչև 12-րդ կարգ:

Հակոբ Չոլաքյանն իր ուսումնասիրությունների նյութ է դարձնում արևմտահայերենն ու ավանդական ուղղագրությունը ոչ միայն իր՝ լեզվի ուսուցիչ և դասախոս լինելու հանգամանքից ելնելով, այլև անհրաժեշտաբար՝ նկատի ունենալով լեզվի կանոնակարգման հետ կապված բազմաթիվ հարցերը, որոնք սփյուռքի մեջ շատ հաճախ էին հրապարակային քննարկումների նյութ դառնում:

Չոլաքյան մանկավարժը ավանդական ուղղագրությանը և արևմտահայերենի քերականությանը նվիրված մի շարք արժեքավոր մենագրություններ է հեղինակել («**Հայերէնի օւանդական ուղղագրութիւն**», 2000 թ., «**Աւանդական ուղղագրութիւն (կանոնակարգ և խնդիրներ)**», 2016 թ., «**Արեւմտահայերէնի քերականութիւն (կանոնակարգ և խնդիրներ)**», Ա. գիրք, 2017 թ., «**Արեւմտահայերէնի կանոնակարգման հարցեր (Չթեքուղ խօսքի մասեր)**», 2018 թ., «**Գործնական արեւմտահայերէն**», 2018 թ., «**Արեւմտահայերէնի քերականութիւն (կանոնակարգ և խնդիրներ)**», Բ. գիրք, 2019 թ.):

Ճիշտ է, Հակոբ Չոլաքյանի առաջին գիրքը՝ «**Այսպէս սկսաւ գարունը**» (1970 թ.), քնարականությամբ լեցուն պոետիկ հոգու առաջին, բայց հասուն ճիշն էր, այնուամենայնիվ բանաստեղծությունների ժողովածուի լույս ընծայումից հետո 23-ամյա Չոլաքյանը մտածված իր մեջ լռեցրեց բանաստեղծին և գիտակցաբար դարձավ ավելի քան մեկ հազարամյակ առաջ՝ 9–11-րդ դարերում, լայնածավալ գաղթի հետևանքով Միջերկրականի ափամերձ Անտիոքի տարածաշրջանի Քեսասի շրջանում հանգրվանած հայության նյութական և բանավոր մշակութային ժառանգության ժողովրդական մատենագիրը:

Երիտասարդ Չոլաքյանը քաջ գիտակցում էր, որ ավելի քան մեկ հազարամյակ Անտիոքի տարածաշրջանում ապրող հայությունը, շրջապատված լինելով տարատեսակ լեզուներով խոսող և կրոններ դավանող հարևան ժողովուրդներով, դարերի թոհուրոհի միջով անցնելով, ամեն կերպ ձգտել է պահպանել նախնիներից փոխանցված նյութական և հոգևոր մշակույթի ինքնատիպ գանձերը: Մակայն նոր ժամանակներն իրենց օրենքներն ու խաղերն էին թելադրում՝ վտանգի տակ դնելով փոքրաթիվ ժողովուրդների մշակութային ժառանգության գոյությունը:

Եվ պատահական չէ, որ Հակոբ Չոլաքյանի հեղինակած և հրատարակված գրքերի գրեթե կեսը՝ շուրջ 3 տասնյակ անուն, կազմում են

հենց այդ տարածաշրջանի հայության պատմա-ազգագրական և բանասիրական աշխատությունները՝ «**Քեսապի ժողովրդական երգարուեստը**», «**Միջ-գաւառական անեքթոտներ**», «**Քեսապ, Ա, Բ, Գ հատորներ**», «**Քեսապի բարբառը**», «**Անտիոքի մերձակայ Ռուճի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն)**», «**Յամբած աղբիւրը նորէն կը բխի (Սարգիս Գապաղեանի պատումը Մուսա լեւան հերոսամարտի մասին)**», «**Քեսապի երեք օրերը (21–23 մարտ 2014)**», «**Քեսապի նիւթական մշակոյթը**», «**Պատմական Անտիոքի հայերը եւ միւս հաւաքականութիւնները**» (տպագրվում է) և այլն:

Սփյուռքագիտության համար արժեքավոր են Արևելքի հայկական գաղթօջախներին, մասնավորապէս Սիրիայի հայ գաղութին նվիրված Չոլաքյանի ուսումնասիրությունները, սիրիահայ նոր գաղութի կազմավորման, գաղթականների տեղաբաշխման պատմությունը: Նրա համար ուսումնասիրության ելակետը հայ դպրոցն է, որովհետև դպրոցով է պայմանավորված տվյալ գաղթավայրի, այնտեղ գործող ազգային կուսակցությունների, մշակութային, հասարակական և գաղափարական կյանքի գոյությունը:

Այդ ամենը հանգամանորեն արտացոլված են Չոլաքյանի հրատարակած հայկական դպրոցների հուշամատյաններում («**Յիսնամեակ Քարէն Եփփէ ազգային ճեմարանի, 1947–1997**», «**Ութսունամեակ Հալէպի ազգային Սահակեան վարժարանի, 1927–2007**», «**Ոսկեմատեան Քուլէթի ազգային վարժարանի, 1961–2011**», «**Տարեգրութիւն Հալէպի հայ աւետարանական Բեթէլ վարժարանի, 1923–2013**»):

Հ. Չոլաքյանը մշակում է նման հրատարակությունների տարեգրության եղանակը՝ ցույց տալով տվյալ գաղութի կազմավորման պատմությունը, ուսումնադաստիարակչական գործընթացի ամբողջական պատկերով ներկայացնելով կրթական հաստատության նշանակությունն ու դերը: Այս սկզբունքներով ու մոտեցմամբ է պատրաստվել նաև Քարէն Եփփէի կյանքին ու որբահավաք գործունեությանը նվիրված գիրքը («**Քարէն Եփփէ հայ Գողգոթային եւ վերածնունդին հետ**», 2001թ.):

Չոլաքյանը ստվարաձավալ երկու հատորով ներկայացրել է սփյուռքի մայր գաղութի՝ Սիրիայի հայության կրթության վերակազ-

մավորումն ու ընթացքը: Միրիահայ դպրոցի պատմությունը ներկայացնելիս նա կանգ է առնում շուրջ 110 հայաբնակ վայրերում գործող 240 ամենօրյա և նրանց կից՝ կիրակնօրյա, երեկոյան, գիշերային, արհեստի ու ամառային կրթօջախների նկարագրության վրա («**Մուրիահայ դպրոցի պատմություն**», **Ա հատոր**, 2021 թ., «**Մուրիահայ դպրոցի պատմություն**», **Բ հատոր**, 2021 թ.): Ի դեպ, այս երկհատորյակը հեղինակի ավելի քան 50 տարվա տքնաջան աշխատանքի արդյունքն է:

Մանկավարժական և բանասիրական բազմաբնույթ գործունեությանը զուգահեռ՝ գրականությունն ու գրականագիտությունը միշտ Չոլաքյանի առօրյայի մասն են կազմել:

Չոլաքյանը գրականություն մտավ «Շիրագ» դպրոցական պարբերականում, «Պատանեկան արձագանգ» երկշաբաթաթերթում եւ Միմոն Միմոնյանի «Սփիռք» շաբաթաթերթի «Սփիռք – Գարուն» հավելվածում հրատարակված իր բանաստեղծություններով (որոնք ամբողջական լույս տեսան Միմոնյանի հիմնադրած «Սփիռք – Գարուն» մատենաշարով՝ իբրև գրքույկ), այնուհետև նվիրվեց հայագիտությանն ու Անտիոքի տարածաշրջանի **ազգագրական և բանահյուսական նյութերի հավաքչական աշխատանքներին**: Այնուամենայնիվ հետագայում ևս նա երբեք չկտրվեց գրական-ստեղծագործական կյանքից:

Սփյուռքում Չոլաքյանը եղել է հայ գրողների հորելյանական հանդիսությունների փնտրված ատենաբանը: Նա իր ելույթներով, հոդվածներով ու մենագրությամբ հանրությանն է ներկայացրել գրական մի քանի շրջանակների (Միրիա, Կոստանդնուպոլիս, Արցախ) հայ գրականության առօրյան («**Արցախեան ինքնաճանաչման բանաստեղծությունը**», 1990 թ.):

Հակոբ Չոլաքյանը տարիներ շարունակ «**Հնհնությունը լեզուի մասին**», «**Փլոդ դպրոցները**», «**Ես ինձի հետ**» ընդհանուր խորագրերի ներքո դիմատետրի էջերում ընթերցողին է հրամցում իր ակնարկները, տպավորությունները, մանկության տարիներից, իր իսկ բառերով ասած, «հին ու նոր աշխարհներու սահմանագիծէն» եկող հուշապատումները: Այդ ամենն անմիջապես տեղ են գտնում սփյուռքի բազմաթիվ տպագիր և էլեկտրոնային պարբերականներում («Ասպարէզ», «Պայքար», «Հորիզոն գրական», «Ազդակ», «Զարթօնք», «Ժամա-

նակ» և այլն)՝ արժանանալով ընթերցողների բարձր գնահատանքին: Հուսով ենք՝ Հ. Չոլաքյանի գրական-ստեղծագործական այդ գործերը ևս առաջիկայում գրքերի տեսքով հրատարակություններ կունենան:

Իբրև խմբագիր և խորհրդատու՝ Հ. Չոլաքյանը կարևոր դեր է խաղացել որոշակի ձիրք ունեցող դպրոցականների կազմավորման ու գրական-գեղարվեստական շնորհքների բացահայտման գործում: Նա 1968–1969 և 1973–1974 թվականներին եղել է Այնճարի հայ ավետարանական վարժարանի «Շիրազ», ապա սկսած 1976 թվականից՝ շուրջ 20 տարի, Քարեն Եփփե ճեմարանի «Ծիլեր» պարբերաթերթի պատասխանատու խմբագիրը, որտեղ հանդես եկած դեմքերից շատերը Սփյուռքում և ՀՀ-ում դարձել են ճանաչված գրողներ, հայագետներ, գեղանկարիչներ, լրագրողներ, թարգմանիչներ, ազգային-հասարակական գործիչներ:

Հ. Չոլաքյանի ու նրա հրատարակած գրքերի մասին շուրջ 80 հոդվածներ, գրախոսություններ են գրվել ու գնահատանքի ջերմ խոսքեր ասվել (Գարեգին Բ. կաթողիկոս Մեծի տանն Կիլիկիո, Թորոս Թորանյան, Անդրանիկ Չելեպյան, Արմեն Դարյան, Վերժինե Սվազլյան, Սամվել Մուրադյան, Գևորգ Յազըճյան, Լևոն Շատոյան, Անդրանիկ Դաքեպյան և այլք):

Մայր հայրենիքը, բարձր գնահատելով սփյուռքահայ բազմավաստակ մտավորականի մանկավարժական և գիտական գործունեությունը, Հակոբ Չոլաքյանին 2010 թ. պարգևատրում է **ՀՀ վարչապետի Պատվո հուշամեդալով**, իսկ 2011-ին՝ **ՀՀ նախագահի «Մովսես Խորենացի» մեդալով**:

Որքան էլ հաճելի ու պատվաբեր լինեն հայրենի պետությունից ստացած պարգևները՝ Հ. Չոլաքյանի համար ամենամեծ կոչումը «**ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԸԼԼԱԼՆ Է**»: Նա իր 54 տարիների ուսուցչությունը համարում է իր ամենամեծ պարգևն ու նվաճումը:

Այս տարվա գարնան վերջին 75-ամյա Հակոբ Չոլաքյանը Երևանի պետական համալսարանում իր դասախոսական գործունեությունը դադարացնելու և մանկավարժությանը հրաժեշտ տալու վերաբերյալ հայտարարություն էր արել: Այդուհանդերձ նա այն եզակի մանկավարժ-գիտնականներից է, որի հանգիստը հայությանը, հայկական կրթօջախներին ու գիտությանը մինչև վերջին շունչը ծառայելն է:

Այժմ էլ գիտական աշխատանքային գործունեությանը զուգահեռ՝ Չոլաքյանն առկա և առցանց եղանակով շարունակում է մանկավարժական բուռն գործունեություն ծավալել: Նա լեզվի ուսուցման մեթոդական ու գործնական աշխատանքներ է վարում Սփյուռքի տարբեր գաղթօջախների ուսուցչական խմբերի հետ, նրանց հետ անցկացնում օրինակելի դասեր, ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացներ՝ մասնակցելով նաև հայոց լեզվի ուսուցմանը, հայեցի դաստիարակությանն ու հայ դպրոցին նվիրված գիտաժողովներին, հանդես գալով ուսուցման տարատեսակ հարցերին նվիրված հոդվածներով, ելույթներով, հարցազրույցներով:

Յուրաքանչյուր հրատարակված գիրք արժևորվում է նրա կիրառությամբ: Հայագետ Հակոբ Չոլաքյանի թե՛ դպրոցական և բուհական դասագրքերը, թե՛ ազգագրական-պատմագիտական, սփյուռքագիտական, բանագիտական, բարբառագիտական, պատմագիտական, լեզվաբանական և գրականագիտական հրատարակությունները այսօր էլ շարունակում են շրջանառվել ոչ միայն Սփյուռքի ու Մայր հայրենիքի կրթօջախների, գիտական հաստատությունների, երաժշտական արվեստի ու պարարվեստի մասնագետների և ուսանողության միջավայրում, այլև ընթերցող լայն շրջանակներում՝ նպաստելով հայոց լեզվի, հայ մշակույթի և գիտության պահպանմանն ու առաջընթացին:

Արմեն Ծավարչի Սարգսյան
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր

**ՀԱԿՈՒՔ ՉՈՒՍԱԲԱՆՆԻ ԿՅԱՆՔԻ
ԵՎ ԳԻՏԱ-ՄԱՆԿԱԿԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՌՈՏ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՅՑ**

- 1947 թ.** Ծնվել է հոկտեմբերի 16-ին Սիրիայի Քեսապի շրջանի Գարատուրան գյուղում:
- 1954–1961 թթ.** Նախնական կրթությունն ստացել է Գարատուրան գյուղի Ազգային Մեսրոպյան նախակրթարանում:
- 1961–1963 թթ.** Կրթությունը շարունակել է Քեսապի Հայ ավետարանական Նահատակաց նախակրթարանում:
- 1963–1968 թթ.** Սովորել է Այնճարի (Լիբանան) Հայ ավետարանական երկրորդական վարժարանում:
- 1968–1969 թթ.** Որպես ուսուցիչ՝ աշխատել է Այնճարի Հայ ավետարանական երկրորդական վարժարանում:
- 1969–1970 թթ.** Եղել է Բեյրութի Հայկազյան քոլեջի հայագիտական ամբիոնի մասնավոր ուսանող:
- 1970–1973 թթ.** Ուսանել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրության ֆակուլտետի հայոց լեզվի և գրականության բաժնում ու հնգամյա կուրսի բոլոր քննությունները երեք տարում հանձնելով՝ ստացել է բանասիրական գիտությունների մագիստրոսի աստիճան, բանասերի ու հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչի որակավորում:
- 1973–1976 թթ.** Աշխատել է Այնճարի Հայ ավետարանական երկրորդական, ՀԲԸՄ-ի Բեյրութի Երվանդ Տեմիրճյան վարժարաններում և Ազգային Սուրեն Խանամիրյան քոլեջում:
- 1968–1969 և 1973–1974 թթ.** Եղել է Այնճարի Հայ ավետարանական երկրորդական վարժարանի «Շիրազ» պարբերաթերթի պատասխանատու խմբագիրը:
- 1976 թ.** Լիբանանում սկսված քաղաքացիական պատերազմի պատճառով տեղափոխվել է Սիրիա:
- 1976–2012 թթ.** Որպես ուսուցիչ՝ աշխատել է Հալեպի Քարեն Եփիե ազգային ճեմարանում: Միաժամանակ դասավանդել է Հալեպի Մխիթարյան վարժարանում և Մխիթարյան հայագիտական ամբիոնում:

- 1976–1988 թթ. և 1993–1998 թթ.** Եղել է Հալեպի Քարեն Եփփե ճեմարանի «Ծիլեր» պարբերաթերթի պատասխանատու խմբագիրը:
- 1996–2012 թթ.** Համատեղությամբ Համազգայինի Հալեպի հայագիտական հաստատությունում աշխատել է որպես դասախոս:
- 2002 թ.** ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում պաշտպանել է «Անտիոքի մերձակայ Ռուճի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն)» գիտական թեզը և ստացել պատմական գիտությունների թեկնածուի աստիճան:
- 2010 թ.** Պարգևատրվել է ՀՀ վարչապետի Պատվո հուշամեդալով:
- 2011 թ.** Պարգևատրվել է ՀՀ նախագահի «Մովսես Խորենացի» մեդալով:
- 2012 թ.** Սիրիայում իսլամիստ ծայրահեղականների հրահրած քաղաքացիական պատերազմի և Հալեպի գնդակոծությունների պատճառով ընտանիքով տեղափոխվել է Միջերկրականի ափին գտնվող հայրենի Գարատուրան գյուղ:
- 2014-ի մարտի 21-ին** Թուրքիայի հովանավորությունը վայելող հակապետական ծայրահեղական խմբավորումների՝ Քեսապ ներխուժումից հետո վերջնականապես հաստատվել է Երևանում:
- 2014-ի ապրիլի 11-ին** որպես ավագ գիտաշխատող՝ աշխատանքի է ընդունվել ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանասիրության բաժնում, որտեղ և աշխատում է առ այսօր:
- 2014–2022 թթ.** Երևանի պետական համալսարանի բանասիրության ֆակուլտետի հայոց լեզվի ամբիոնում դասավանդել է արևմտահայերեն:
- 2014–2019 թթ.** Համատեղությամբ աշխատել է ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի արևմտահայերենի բաժնում:
- 2016 թ.** ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում պաշտպանել է «Քեսապ (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն)» ատենախոսությունը և ստացել պատմական գիտությունների դոկտորի աստիճան:
- 2016 թ.** Ստացել է առաջատար գիտաշխատողի կոչում:
- 2021 թ.** Ստացել է գլխավոր գիտաշխատողի կոչում:

HAGOP MARDA/APRAHAM TCHOLAKIAN

On the 75th anniversary of the birth
of the Armenologist-pedagogue emeritus

The prominent pedagogue and the devout Armenologist Hagop Tcholakian is one of those intellectuals whose sort is rare, especially in the Armenian Diaspora. Extremely honest by character, Hagop Tcholakian is very "dishonest" by the quantity of his valuable researches in different disciplines of Armenology: pedagogy, ethnology, folklore, linguistics, dialectology, literary criticism, historiography, Diaspora affairs, memoirs etc.).

Hagop Tcholakian is born on October 16, 1947 in Karadouran village in the Kessab district of Lattakia province of the Syrian Arab Republic, near the shore of the Mediterranean Sea. He got his elementary education in the National Mesropian School of his native village and the Armenian Evangelical Martyrs' School in Kessab. After he was graduated from the Armenian Evangelical Secondary School in Ainjar (Lebanon), he began his pedagogical career in the same school in 1968.

During the academic year 1969–1970, Hagop Tcholakian was free-lance student at the Armenology Chair in Haigazian College (now University) in Beirut. In 1970, he moved to Soviet Armenia and entered the Department of Armenian Language and Literature of the Faculty of Armenian Philology of Yerevan State University.

Tcholakian's love of the Homeland and the Nature is without limits. The image of a diaspora-born classmate with so much enthusiasm and aspirations was unusual and to some sort strange to us, his classmates, who were raised in Soviet mentality. But Tcholakian was an etalon at the same time. He passed his three-year-long student life in overweight and oversaturated. He not only participated in our raids to different parts of Soviet Armenia, amazed by the nature of the Homeland and its architectural monuments, but also met in his "free hours" repatriates from Kessab in 1946, recorded ethnographical and folklore material from them and even succeeded to decipher the notes of those songs in the State Conservatory after Komitas.

This work was very cordial to his heart and soul: when he was a private student at the Armenology Chair in Haigazian College in 1969–1970, he had done folklore-collecting work and had even published some of the collected material in "Ahekan" periodical paper of his beloved teacher Krikor Shahinian.

Hagop Tcholakian studied in Yerevan State University for three years (1970–1973). In this period, he successfully passed all exams of five years. In 1973 he returned to Ainjar with a Masters in Arts degree in Armenian philology, with the qualification "teacher of Armenian language and literature". In 1973–1976 he served in the Armenian Evangelical School in Ainjar, Armenian General Benevolent Union's Yervand Demirchian Elementary School and Suren Khanamirian National College (both in Beirut). Because of the 1975–1991 civil war in Lebanon, in 1976 he returned to Syria and began to serve in Karen Jeppe National College in Aleppo. In parallel he taught in Mkhitarist School and Mkhitarist Armenological Chair in Aleppo. From 1996 on, Tcholakian in parallel lectured in the Armenology Institute of "Hamazgayin" Armenian Educational and Cultural Union in the same city.

The civil war in Syria ignited by Islamist extremists in 2011 and the bombardments of Aleppo obliged Hagop Tcholakian and his family to move to his native Karadouran village in the Kessab district in 2012. On March 21, 2014, extremist anti-governmental groups under the patronage of Turkey attacked Kessab district, conquered and looted the region. With other Kessabtsis, Tcholakian fled with his family to Lattakia, and after three weeks he and his family moved to the Republic of Armenia and finally settled in Yerevan.

Some may have thought that the emeritus pedagogue-Armenologist had returned to Yerevan to pass the rest of his life enjoying the beauty of his Homeland after suffering the horrors of three wars and deportations: that of Beirut, Aleppo and Kessab. But Tcholakian is not a men of this sort. For him, his repatriation did not mean the end of his career. On the contrary, it was a new start for his constantly searching mind and unresty character.

In 2002, due to the stubborn efforts of his former student, PhD Gevorg Yazichian, Hakob Tcholakian had defended his PhD dissertation which theme was "**The Armenians of Rouj Valley (A Historico-Ethnological**

Research)" based on field work results that Tcholakian himself had done in the villages of Rouj Valley in the north-west of Syria. So, when Tcholakian settled in RA, the directorate of the Institute of Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of RA immediately offered a post to the emeritus scientist-pedagogue in the Ethnology Department of the Institute as senior researcher. In 2016, Tcholakian defended Doctorate thesis of his 3-volume colossal work "Kessab", volumes I, II, III, and was promoted to the rank of leading, then, after some years, to the rank of chief scientific worker for his unprecedented scientific activity.

In 2014, the Armenian Language Chair of the Faculty of Armenian Philology of YSU also offered to its former student, now a prominent linguist and author of many textbooks for elementary and high schools, Hagop Tcholakian, to lecture Western Armenian in the Faculty.

For some years Tcholakian worked in parallel in the Department of Western Armenian Language of the Institute of Language of NAS RA after Hrachya Acharian.

During eight years that he has settled in the Homeland, Tcholakian has published more than 16 books in ethnography, linguistics, history and other Armenological disciplines as well as memoirs.

The merits of 75 year-old Hagop Tcholakian are wealthy in quantity and quality: about 60 books in different Armenological spheres, many articles in different periodicals, many publications in Facebook which many people like, comment on and share, as well as essays, useful interviews, scientific and pedagogical speeches, etc.

The Armenian people has a proverb for talents like Tcholakian: "When God gives a grace to a man, he gives it abundantly and without limits".

God has bestowed the grace of poetry on Hagop Tcholakian. Moreover, he is one of those rare Armenian pedagogues who combine teaching and lecturing with publication of school and university textbooks of his own pen. It is more than three decades that the school textbooks he has prepared are being used in many elementary, intermediate and secondary schools in many colonies of the Armenian diaspora.

The series "**My Textbook of Armenian Language**" (volumes I–VI, painter and designer: Vicken Bertizlian, 1990–1993), accompanied with di-

rectives to the teachers, due to the methods, form and aims, was innovation not only in the Armenian Diaspora, but also in Armenia. The sponsor of the series designed for the elementary schools was the Prelacy of the Armenian Church in Aleppo.

The preparation of school textbooks and their directives had passed thorough professional debates and propositions. A main evident side of the series "**My Textbook of Armenian Language**" is that the textbooks are prepared with the concern that the Armenian students acquire the vocabulary and terms of different sciences taught in the Armenian elementary schools in foreign languages (mathematics, physics, anatomy, geography, history, etc.). The method was to give this knowledge through Armenian literature texts, so that the students could absorb the knowledge easily. For intermediate and secondary schools, Tcholakian prepared the "**Andastan**" series (volumes I–VI, 2009–2014) in which linguistics and literature go parallel to each other from the 7th grade to the 12th grade.

One of main scientific interests of Hagop Tcholakian is Western Armenian language with its classic orthography. He does this work not only as his circumstance of teacher and lecturer of the Armenian language, but also moved by concern to systemize different problems of this language. These problems often were and still are in the center of public debates in the Diaspora.

Pedagogue Tcholakian is the author of many valuable works dedicated to the classic orthography and grammar of Western Armenian language: "**The Traditional Orthography of the Armenian Language**" (2000), "**The Traditional Orthography (Regulation and Problems)**", Vol. I (2016), "**Grammar of Western Armenian Language (Regulation and Problems)**", Vol. I (2017), "**Problems of Regulation of Western Armenian Language (Non-inclinable Parts of the Speech)**" (2018), "**Practical Western Armenian Language**" (2018), "**Grammar of Western Armenian Language (Regulation and Problems)**", Vol. II (2019).

The first book of Hagop Tcholakian, "**Thus Began the Spring**" (1970) was poetry in which the author had expressed the first romantic, but mature scream of his soul. But after the publication of this book, 23 year-old Tcholakian consciously shut down the poet in himself and dedicated him-

self to become the popular annalist of the material and cultural heritage of the Armenians who had settled in Kessab district in Antioch region a millennium ago, during the migrations of IX–XI centuries.

Young Tcholakian was fully aware that the Armenian population of Antioch region, living for more than a millennium in a milieu of neighboring peoples who spoke in different languages and followed different religions, had tried by all means to keep the unique material and spiritual unique treasures in the turmoil of centuries. But new times instigated their rules and games putting under threat the very existence of the cultural heritage of small peoples.

And it is not accidental that half of the books of Hagop Tcholakian, about 30 volumes, are dedicated to the history, ethnography and folklore of the Armenian population of this region. Let us mention some of them: "**The Popular Musical Art of Kessab**", "**Anecdotes of Rural Areas**", "**Kessab (volumes I, II, III)**", "**The Dialect of Kessab**", "**The Armenians of Rouj Valley (A Historico-Ethnological Research)**", "**The Droughty Spring Flows Again (the Narrative of Sarkis Kabaghian about the Heroic Defense of Moussa Ler)**", "**The Three Days of Kessab (21–23 March 2014)**", "**The Material Culture of Kessab**", "**The Armenians and Other Communities of Historical Antioch**" (under publication), etc.

For Armenian Diaspora history, the books about the Armenian colonies in the Middle East, specially the Armenian colony of Syria (its formation, the new settlements of the Armenian refugees, etc.) are very valuable. In this regard the initial point of Tcholakian is the Armenian school, because the very existence of the community, the Armenian parties and organizations, the Armenian cultural, social and ideological life are based on the Armenian school.

All these aspects are reflected in detail in jubilee memorial volumes of some Armenian schools written, compiled and edited by Hagop Tcholakian: "**The 50th Anniversary of Karen Jeppe National College, 1947–1997**", "**The 80th Anniversary of Sahakian National School of Aleppo, 1927–2007**", "**Gold Book of the National School of Kuwait, 1961–2011**", "**Chronicles of Armenian Evangelical "Bethel" School of Aleppo, 1923–2013**".

In these books, Hagop Tcholakian develops a unique method of chronology. In the beginning he gives the history of the Armenian colony, writes about the whole education system of Armenian schools in the colony, stressing the weight and role of every Armenian educational institution in the colony. The book, "**Karen Jeppe in the Armenian Golgotha and Rebirth**" (2001), dedicated to the life and orphan-collecting activity of the Danish missionary Karen Jeppe, can be classified in the series of books about this theme.

Tcholakian published in two volumes the history of the Armenian education in the Mother Colony, Syria, beginning from the late Middle Ages till nowadays ("**The History of the Armenian School in Syria**", volumes **I and II**, 2021). In dealing with this theme, Tcholakian represents about 240 Armenian daily, one-day, Sunday, evening, night, crafts' and summer schools in about 110 cities, towns and villages in Syria.

Besides his multi-vectored activities in pedagogy and philology, literature and literary criticism remained a daily interest for Tcholakian. The scholar entered in the Armenian Literature with his poems published in "Spurk" weekly paper and "Spurk-Garoun" series of the prominent Armenian intellectual Simon Simonian in Beirut. Although Tcholakian then willingly left the poetry and shifted to Armenology, specially the collection of ethnological and folklore material of Armenian villages in Antioch region, he never broke his ties with literature and literary criticism. Tcholakian became a welcomed lecturer in jubilee celebrations of many Armenian writers. In his speeches, dozens of articles as well as with his monograph "**The Self-Recognizing Poetry of Artsakh**" (1990), he represented to the public the basic characteristics of literature of some circles (Syria, Constantinople, Artsakh). In the last decades, in his Facebook page, Tcholakian writes about his memoirs from childhood, tales, legends, traditions, celebrations, memories "from the border of the old and new worlds" as he notes. They are classified under some topics, namely "**Preoccupations about the Language**", "**The Ruining Schools**", "**I with Me**". Many paper and electronic periodicals of the Diaspora ("Asparez", "Paykar", "Horizon Grakan", "Azdak", "Zartonk", "Jamanak", "Azat Khosk", "Geghard", etc.) publish these writings in their papers or in their sites. They get many likes, comments and shares

of the readers. We hope that these writings be compiled and published in a series of books.

As editor and consultant, Hagop Tcholakian has played a crucial role in the discovery and encouragement of many students with obvious grace in different disciplines of Armenology. He was the responsible editor and/or consultant of "**Shiraz**" periodical of the Armenian Evangelical School in Ainjar (1968–1969 and 1973–1974), and for about 20 years (1976–1988, 1993–1998), the student "**Tsiler**" paper of Karen Jeppe National College. Many of these students later became well-known writers, editors of periodicals and books, Armenologists, painters, journalists, translators, social workers, etc.

Till now more than 80 articles, book reviews or other publications have been published about Hagop Tcholakian and/or his books with very warm words addressed to him (Catholicos Garegin II of the Great House of Cilicia, Toros Toranian, Andranik Chelepian, Armen Darian, Verjiné Svazlian, Samuel Muradian, Gevorg Yazedjian, Levon Sharoyan, Andranik Dakessian and others).

The authorities of the Republic of Armenia have highly appreciated the devotional pedagogical and armenological activity of Hagop Tcholakian, the evidence of which are the state prizes bestowed to him: "**Honorary Medal of the Prime Minister of RA** (2010) and "**Movses Khorenatsi**" medal of the president of RA (2011).

Of course, the gifts bestowed to him by the government of the Homeland are pleasant and honorable for Tcholakian. However, the biggest title for Tcholakian is "**TO BE A TEACHER**". He considers 53 years in teaching his biggest gift and realization.

In late spring of this year, 75 year-old Hagop Tcholakian has declared in YSU about his decision to put end to his teacher's and lecturer's career of 54 years. However, he is one of those unique pedagogues and scientists whose rest is serving to the last breathe the Armenian nation, the Armenian educational institutions and Armenology.

Nowadays, besides his scientific activities, Tcholakian continues his impatient pedagogical activity in the halls of universities and online. He leads classes of methods of teaching the Armenian language as well as practical

works with teachers of the Armenian language from different countries of the Diaspora. He passes with them model lessons, courses of raising teachers' qualification. He continues to take part in scientific conferences about the teaching of the Armenian Language, Armenian education and the Armenian school, with articles related to different problems of teaching.

Every published book is evaluated by its practical use. The publications of Armenologist Hagop Tcholakian – school and university textbooks, books about history, ethnology, folklore, dialect, language, diaspora, literary criticism – continue to be circulated in the educational and scientific institutions and in the milieu of university students and specialists of music and dance art, as well as in the circle of a wide range of readers. These publications contribute to the preservation and progress of the Armenian language, culture and Armenology.

Armen Shavarsh Sargssian
Doctor of Philological Sciences

A CONCISE CHRONOLOGY OF BIOGRAPHY AND SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF HAGOP TCHOLAKIAN

- 1947** Birth on October 16, 1947, in Karadouran village of Kessab region of Lattakia province of Syria.
- 1954–1961** Elementary education in Mesropian National Elementary School in Karadouran.
- 1961–1963** Continuation of elementary education in the Armenian Evangelical Martyrs' School in Kessab.
- 1963–1968** Intermediate and secondary education in the Armenian Evangelical School in Ainjar (Lebanon).
- 1968–1969** Teacher in the Armenian Evangelical School in Ainjar.
- 1969–1970** Free-lance student at the Armenology Chair in Haigazian College in Beirut.
- 1970–1973** Student at the Armenian Language and Literature Department of Armenian Philology Faculty of Yerevan State University. Passes all exams of five years in three years period, gets Masters in Arts degree in Armenian philology, with the qualification "teacher of Armenian language and literature".
- 1973–1976** Teacher in the Armenian Evangelical School in Ainjar, AGBU Yervand Demirchian Elementary School and Suren Khanamirian National College in Beirut.
- 1968–1969, 1973–1974** Responsible editor of "Shiraz" periodical paper of the Armenian Evangelical School in Ainjar.
- 1976** Passage to Syria because of the civil war in Lebanon.
- 1976–2012** Teacher in Karen Jeppe National College in Aleppo. In parallel teacher in Mkhitarist School and Mkhitarist Armenological Chair in Aleppo.

- 1976–1988, 1993–1998** Responsible editor of "Tsiler" periodical paper of the Karen Jeppe Armenian College in Aleppo.
- 1996–2012** Lecturer in the Armenology Institute of "Hamazgayin" Armenian Educational and Cultural Union in Aleppo.
- 2002** Defense of PhD dissertation "The Armenians of Rouj Valley (A Historico-Ethnological Research)" in the Institute of Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of RA.
- 2010** Honorary Medal of the Prime Minister of RA.
- 2011** "Movses Khorenatsi" medal of the president of RA.
- 2012** The Syrian civil war ignited by Islamist extremists in 2011 and the bombardments of Aleppo oblige Hagop Tcholakian and his family to move to his native Karadouran village in the Kessab district.
- March 21, 2014** Extremist anti-governmental groups under the patronage of Turkey attack Kessab district.
- April 2014** Move to the Republic of Armenia and settlement in Yerevan.
- April 11, 2014** Senior researcher in the Ethnology Department of the Institute of Archeology and Ethnography of NAS RA, where he continues to work till now.
- 2014–2022** Lecturer of Western Armenian in the Chair of Armenian Language in the Faculty of Armenian Philology of YSU.
- 2014–2019** In parallel, scientific worker in the Western Armenian Language Department of the Institute of Language of NAS RA after Hrachya Acharian.
- 2016** Defense of Doctorate thesis of his 3-volume colossal work "Kessab (A Historico-Ethnological Research)", Volumes I, II, III in the Institute of Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of RA.
- 2016** Leading scientific worker.
- 2021** Chief scientific worker.

I. ՏՊԱԳԻՐ ԳՐՔԵՐԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ՝
ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

Ա. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐ
ԵՎ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑՆԵՐ

1. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Ա., նկարիչ՝ Վիգեն Պերթիզեան, գունաւոր, հրատ. Բերիոյ թեմի Ուսումնական խորհուրդի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1990, 92 էջ:
2. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Բ., նկարիչ՝ Վիգեն Պերթիզեան, գունաւոր, հրատ. Բերիոյ թեմի Ուսումնական խորհուրդի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1991, 96 էջ:
3. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Գ., նկարիչ՝ Վիգեն Պերթիզեան, գունաւոր, հրատ. Բերիոյ թեմի Ուսումնական խորհուրդի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1991, 92 էջ:
4. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Դ., նկարիչ՝ Վիգեն Պերթիզեան, գունաւոր, հրատ. Բերիոյ թեմի Ուսումնական խորհուրդի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1991, 106 էջ:
5. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Ե., նկարիչ՝ Վիգեն Պերթիզեան, գունաւոր, հրատ. Բերիոյ թեմի Ուսումնական խորհուրդի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1992, 104 էջ:
6. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Զ., նկարիչ՝ Վիգեն Պերթիզեան, գունաւոր, հրատ. Բերիոյ թեմի Ուսումնական խորհուրդի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1993, 104 էջ:
7. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Ա., երկրորդ բարեփոխումած տպագրութիւն, Հալէպ, 2000:
8. ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Բ., երկրորդ բարեփոխումած տպագրութիւն, Հալէպ, 2000:
- 9-14. ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ «ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ», ուսուցիչի ուղեցոյց «Հայերէնի դասագիրքս» շարքի վեց գիրքերուն, Հալէպ, 1990: Տպուած են նաեւ առանձին, 60-ական էջ:

15. **ԱՆԴԱՍՏԱՆ Ա.**, գրականության և լեզուի համադրեալ ձեռնարկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերու համար, հրատ. Բերիոյ թեմի Ազգային առաջնորդարանի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2009, 160 էջ:
16. **ԱՆԴԱՍՏԱՆ Բ.**, գրականության և լեզուի համադրեալ ձեռնարկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերու համար, հրատ. Բերիոյ թեմի Ազգային առաջնորդարանի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2009, 168 էջ:
17. **ԱՆԴԱՍՏԱՆ Գ.**, գրականության և լեզուի համադրեալ ձեռնարկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերու համար, հրատ. Բերիոյ թեմի Ազգային առաջնորդարանի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2010, 136 էջ:
18. **ԱՆԴԱՍՏԱՆ Դ.**, գրականության և լեզուի համադրեալ ձեռնարկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերու համար, հրատ. Բերիոյ թեմի Ազգային առաջնորդարանի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2012, 136 էջ:
19. **ԱՆԴԱՍՏԱՆ Ե.**, գրականության և լեզուի համադրեալ ձեռնարկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերու համար, հրատ. Բերիոյ թեմի Ազգային առաջնորդարանի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2012, 136 էջ:
20. **ԱՆԴԱՍՏԱՆ Զ.**, գրականության և լեզուի համադրեալ ձեռնարկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերու համար, հրատ. Բերիոյ թեմի Ազգային առաջնորդարանի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2014, 120 էջ:
21. **ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔ, Ա.**, Հնչինաբանութիւն ու բառագիտութիւն, հրատ. Համազգայինի Հայագիտական հիմնարկի, խմորատիպ, Հալէպ, 1996, 42 էջ:
22. **ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔ, Բ.**, Ձեռաբանութիւն, հրատ. Համազգայինի Հայագիտական հիմնարկի, խմորատիպ, Հալէպ, 1996, 42 էջ:
23. **ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔ, Գ.**, Շարահիւսութիւն, հրատ. Համազգայինի Հայագիտական հիմնարկի, խմորատիպ, Հալէպ, 1996, 42 էջ:
24. **ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔ, Դ.**, Լեզուի պատմութիւն, հրատ. Համազգայինի Հայագիտական հիմնարկի, խմորատիպ, Հալէպ, 1996, 42 էջ:

**Բ. ԲԱՐԲԱՌԱԳԻՏԱԿԱՆ,
ԼԵԶԿԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

1. **ՔԵՍԱԳԻ ԲԱՐԲԱՌԸ**, տպ. Վարդան Սրապեան, Հալէպ, 1986, 370 էջ:
2. **ՔԵՍԱԳԻ ԲԱՐԲԱՌԸ**, լրացումներով վերահրատարակություն, ԵՊՀ եւ «Հայաստան» հրատարակչություններ, Երեւան, 2009, 380 էջ:
3. **ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ**, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2000, 96 էջ:
4. **ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (Կանոնակարգ եւ խնդիրներ)**, Հայկարիի ՄՊԸ տպարան, Երեւան, 2016, 168 էջ:
5. **ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Կանոնակարգ եւ խնդիրներ)**, Ա. գիրք, հրատ. ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի, տպ. Ասողիկ, Երեւան, 2017, էջ 216:
6. **ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆ**, խմբագիր՝ Կարօ Յովհաննէսեան, հրատ. «Գէորգ Մելիտինեցի» գրական մրցանակի, թիւ 95, Անթիլիաս, 2018, 380 էջ:
7. **ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ (Չթերուող խօսքի մասեր)**, հրատ. ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի, տպ. Ասողիկ, Երեւան, 2018, 136 էջ:
8. **ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ** (Կանոնակարգ եւ խնդիրներ), Բ. գիրք, հրատ. ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի, տպ. Ասողիկ, Երեւան, 2019, 152 էջ:

**Գ. ՍՓՅՈՒՌՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ. ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՐԵՎԵԼՔԻ
ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՐԹՕՋԱԽՆՆԵՐԻՆ ՆՎԻՐԿԱԾ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

1. **ՅԻՄՆԱՄԵԱԿ ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ**, 1947–1997, Հալէպ, 1997, 762 էջ:
2. **ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ ՀԱՅ ԳՈՂԳՈԹԱՅԻՆ ԵՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻՆ ՀԵՏ**, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2001, 168 էջ:
3. **ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ՀԱԼԷՊԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ**, 1927–2007, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2007, 606 էջ:

4. **ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ ՔՈՒԷՅԹԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ**, 1961–2011, տպ. Աիրամ, Քուէյթ, 2011, 760 էջ:
5. **ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԵԹԷԼ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ**, 1923–2013, հրատ. Սուրիոյ հայ անտարանական Կրթական խորհուրդի, Հալէպ, 2016, 660 էջ:
6. **ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ**, Ա. **հատոր**, Երեւան, հրատ. ՀՀ ԳԱԱ հնագիտութեան եւ ազգագրութեան ինստիտուտի, Էդիթ պրինտ, Երեւան, 2021, 648 էջ:
7. **ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ**, Բ. **հատոր**, Երեւան, հրատ. ՀՀ ԳԱԱ հնագիտութեան եւ ազգագրութեան ինստիտուտի, Էդիթ պրինտ, Երեւան, 2021, 608 էջ:

Դ. ՊԱՏՄԱ-ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ԲԱՆԱՅՅՈՒՄԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **ՔԵՏԱՊԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԱՐՈՒԵՍՏԸ**, ձայնագրութիւնները՝ Ժիրայր Բէխեանի, տպ. Էլ-Շարք, Հալէպ, 1980, 124 էջ:
2. **ՑԱՄՔԱԾ ԱՂԲԻՒՐԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԲԻՏԻ** (Սարգիս Գալաղեանի պատումը Սուսա Լերան հերոսամարտի մասին), տպ. Էլ-Շարք, Հալէպ, 1981, 96 էջ:
3. **ՄԻՋ-ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԱՆԵՔԹՈՏՆՆԵՐ**, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1988, 120 էջ:
4. **ՔԵՏԱՊ**, Ա. **հատոր**, հրատ. Համազգայինի Հալէպի մասնաճիւղի, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1995, 572 էջ:
5. **ՔԵՏԱՊ**, Բ. **հատոր**, հրատ. Ամերիկաբնակ քեսապցիներու ուսումնասիրաց միութեան, տպ. Ասֆահանի, Հալէպ, 1998, 568 էջ:
6. **ՔԵՏԱՊ**, Գ. **հատոր**, հրատ. Ամերիկաբնակ քեսապցիներու ուսումնասիրաց միութեան, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2004, 672 էջ:
7. **ՄԻՋ-ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԱՆԵՔԹՈՏՆՆԵՐ**, երկրորդ հրատարակութիւն, յանելումներով, երգիծանկարները՝ Վրէժ Քասունիի, Հալէպ, 2005, 176 էջ:
8. **ԱՅՆԹԱՊՅԻԱԿԱՆ ԱՆԵՔԹՈՏՆՆԵՐ** (Այնթապի գոյամարտի 85-ամեակի առթիւ քաղուած Պրն. Յակոբ Չոլաքեանի «Միջգաւառական անեքթոտներ» գրքոյկէն), տպ. Ոսկետատ, Հալէպ, 2006, 68 էջ:

9. **ԱՆՏԻՌՔԻ ՄԵՐՁԱԿԱՅ ՌՈՒՃԻ ՀՈՎԻՏԻ ՀԱՅԵՐԸ (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն)**, հրատարակություն «Ռիչըրտ և Թինա Գարոլան» հրատարակչական հիմնադրամի, թիւ 2, Անթիլիաս, 2006, 260 էջ:
10. **ՔԵՍԱԳԻ ԵՐԵՔ ՕՐԵՐԸ (21–23 մարտ 2014)**, Էդիթ պրինտ, Երևան, 2015, 127 էջ:
11. **THE THREE DAYS OF KESSAB (21–23 March, 2014)**, translated by Yervant Kotchounian, 2015, Charleston, SC., USA, 170 p.
12. **ՔԵՍԱԳ, Արեւմտեան Հայաստանի և Կիլիկիոյ Յուշամատեաններ, թիւ 8**, հրատ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Անթիլիաս, 2015, 1348 էջ:
13. **ՔԵՍԱԳԻ ՆԻԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ**, հրատ. ՀՀ ԳԱԱ հնագիտութեան և ազգագրութեան ինստիտուտի, Էդիթ պրինտ, Երևան, 2020, էջ 264:
14. **ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ԶԻՆՈՒՈՐ ՍԱՐԳԻՍ ՀԱՆԻԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻԻՆԸ**, գրի առաւ Յակոբ Հանիեան, յառաջաբանով և ծանօթագրութեամբ հրատարակութեան պատրաստեց Յակոբ Չոլաքեան, հրատ. ՀՀ ԳԱԱ հնագիտութեան և ազգագրութեան ինստիտուտի, Էդիթ պրինտ, Երևան, 2020, 124 էջ:
15. **ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՆՏԻՌՔԻ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՄԻԻՍ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՆՆԵՐԸ**, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտութեան և ազգագրութեան ինստիտուտի հրատարակչություն, Երևան, 2022, շուրջ 450 էջ (տպագրական ընթացքի մէջ է):

Ե. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

1. **ԱՅՍՊԷՍ ՄԿՍԱԻ ԳԱՐՈՒՆԸ**, բանաստեղծություններ, «Սփիւռք – Գարուն» մատենաշար, տպ. Սեւան, Պէյրութ, 1970, 60 էջ:
2. **ԱՐՑԱՆԵԱՆ ԻՆՔՆԱՃԱՆԱՉՄԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՆԸ**, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 1990, 80 էջ:

2. ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

1. **ՀԱԼԷՊԱՀԱՅ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՆ** (Քարէն Եփփէ Ազգ. Ճեմարանի համանուն ցուցահանդէսի նիւթերը), խմորատիպ, Հալէպ, 1978, 64 էջ:

II. ՏՊԱԳԻՐ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԸՍՏ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

1. **Այնճարի Հայ աւետարանական երկրորդական վարժարանը**, *Սփիւռք*, շաբաթաթերթ, Պէյրուս, 25 յունիս 1967, թիւ 26, էջ 12:
2. **Վեհանոյշ Թէքեանի արտասանական գոյգ ելոյթները Պէյրուս եւ Այնճար**, *Սփիւռք*, շաբաթաթերթ, Պէյրուս, 16 յունիս 1968, թիւ 23, էջ 12:
3. **Քեսապի ժողովրդական բանահիւսութիւնը**, փունջ մը հեքիաթներ, խաղիկներ ու պարերգներ՝ ընդարձակ ներածութեամբ, բնագիրով ու վերածումով, ծանօթագրութիւններով, *Ահեկան* մշակութային եռամսեայ հանդէս, Պէյրուս, 1969, թիւ 4, էջ 23–58:
4. **Երգահան վերապատուելիին համերգը**, *Սփիւռք*, շաբաթաթերթ, Պէյրուս, 17 մայիս 1970, թիւ 20–22, էջ 13:
5. **Քեսապի ժողովրդական բանահիւսութիւնը**, փունջ մը առակներ ու հեքիաթներ, բնագիրով ու վերածումով, ծանօթագրութիւններով, *Ահեկան* մշակութային եռամսեայ հանդէս, Պէյրուս, 1970, թիւ 1–2, էջ 91–108:
6. **Քեսաբի բարբառի ձայնավորներն ու երկբարբառները**, «Ուսանողական գիտական աշխատանքներ», թիւ 17, Երևանի պետական համալսարան, Երևան, 1975, էջ 170–174:
7. **Բանահաւաքումը՝ անհրաժեշտութիւն**, *Սփիւռք*, շաբաթաթերթ, Պէյրուս, 13 ապրիլ 1975, թիւ 14, էջ 4–5:
8. **Գրադատական – «Մուսա Լերան ժողովրդական հեքիաթներ», հեղինակ՝ Սոնա Զէյթեան**, *Սփիւռք*, շաբաթաթերթ, Պէյրուս, 9 փետրուար 1975, թիւ 5, էջ 6–7–8:
9. **Հայերէնի ուսուցման մասին**, *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուս, 15 փետրուար 1979:
10. **Կրկին հայերէնի ուսուցման մասին**, *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուս, 14 մարտ 1979:
11. **Հալէպի Ազգային Ներսէսեան ուսումնարանը, աղջկանց եւ մանչերու դպրոցներ, 1876–1919**, *Հայկազեան հայագիտական*

հանդէս, տարեգիրք, Պէյրութ, Ժ. հատոր, 1982–1984, էջ 243–266: Կա նաև առանձնատիպ:

12. **Հալէպահայ հին գաղութի թատերական կեանքէն**, *Օշական* պարբերաթերթ, Հալէպ, ԺԲ. տարի, թիւ 1–2, սեպտեմբեր-հոկտեմբեր 1989, էջ 40–49:
13. **Քեսապի շրջան**, *Հասկ* հայագիտական տարեգիրք, Նոր շրջան, Զ. տարի, Անթիլիաս-Լիբանան, 1994, էջ 309–329: Ունի առանձնատիպ:
14. **Ալեքիֆո Գոլէճ**, *Գեղարդ* սուրիահայ տարեգիրք, հրատարակութիւն ՀԲԸՄ-ի մատենագիտական յանձնախումբի, Ե. տարի, Հալէպ, 1996, էջ 356–364:
15. **Քարէն Եփփէ Ազգային Ճեմարան**, *Գեղարդ* սուրիահայ տարեգիրք, հրատարակութիւն ՀԲԸՄ-ի մատենագիտական յանձնախումբի, Ե. տարի, Հալէպ, 1996, էջ 370–385:
16. **Շնորհահանդէս, թէ շնորհանդէս**, *Մարմարա*, օրաթերթ, Սթամպուլ, 17 հոկտեմբեր 2000, էջ 3:
17. **Հնինությունը լեզուի մասին**, լեզուական հանրամատչելի յօդուածաշարք, *Գանձասար* թերթի (Հալէպ) 2006–2007 տարիներու թիւերուն մէջ:
18. **Սուրիահայ գաղութը պատերազմէն առաջ**, *Մրրիահայերը Հայաստանում– Ինտելեկտուալ ուղիները*, ժողովածու, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի հրատարակչություն, Երևան, 2015, էջ 26–42:
19. **Սփիւռքահայ դպրոցին դերը արեւմտահայ գրական լեզուի զարգացման մէջ**, *Հասկեր*, մանկական գրականության և բանահյուսության տարեգիրք, Երևան, թիվ 4, 2004–2015, էջ 5–17:
20. **Արեւմտահայերէնի բաղաձայնական համակարգի արդի վիճակը**, Հայերենագիտական միջազգային տասներորդ գիտաժողով, 7–8 հոկտեմբերի 2015թ., *Զեկուցումների ժողովածու*, Երևան, 2015, էջ 266–271:
21. **Արեւմտահայերէնի ժխտական դերբայը եւ անով կազմուած բաղադրեալ ժամանակները**, Արդի հայերէնի հիմնախնդիրներին նվիրված միջազգային գիտաժողով, 18–19 նոյեմբերի 2015թ., *Միջազգային գիտաժողովի նյութեր*, Երևան, 2016, էջ 143–148:

22. **Armenian Settlements in the Antioch Region**, «THE ARMENIAN COMMUNITIES OF THE NORTHEASTERN MEDITERRANEAN», edited by Richard Hovhannesian, USA, 2016, pp. 35–65.
23. **Kessab as a Diaspora Community**, «THE ARMENIAN COMMUNITIES OF THE NORTHEASTERN MEDITERRANEAN», edited by Richard Hovhannesian, USA, 2016, pp. 409–426.
24. **Ընթացակցական դերբայի խնդիրը արևմտահայերէնի մէջ**, *Ջահուկյանական ընթերցումներ*, ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի հրատարակչություն, Երևան, 2016, էջ 172–179:
25. **Աւանդական ուղղագրութեան ոչ տառակապակցութեան հնչիւնական չորս արժէքները**, *Գիտական հոդվածների ժողովածու*, ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի հրատարակչություն, Երևան, 2016, էջ 284–288:
26. **Ա. Այտընեանի քերականութիւնը եւ ժամանակակից արևմտահայերէնը**, *Գրական արեւմտահայերէնի ուսումնասիրութեան պատմութիւն*, հրատարակութիւն ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի, Երեւան, 2016, էջ 2–94:
27. **Արեւմտահայերէն-արեւելահայերէն մերձեցման հարցեր**, *Արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի մերձեցման ուղիները*, ժողովածու, հրատարակութիւն ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի, Երեւան, 2016, էջ 35–54:
28. **Ուղղագրական կանոնակարգերու միօրինականացման խնդիրները**. *Արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի մերձեցման ուղիները*, ժողովածու, հրատարակութիւն ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտի, Երեւան, 2016, էջ 54–104:
29. **Քեսապի նիւթական մշակոյթի պատկերը**, *Արեւելք լրատուական*, 25/05/2017, «Գանձասար»ից. <https://arevelk.am/am/articles/qesapi-niuthakan-mshakvoythi-patkery-yakvob-chvolagean>
30. **Սուրիոյ քրիստոնէայ այլադաւան հայերը եւ անոնց ազգային ինքնութեան խնդիրը**, *Էջմիածին*, ամսագիր, Էջմիածին, 2017, Բ., էջ 116–134:
31. **Հայ վերապրողներու տեղաբաշխումը եւ դպրոցները Սուրիոյ մէջ (1918–1946)**, «Սուրիոյ հայերը» գիտաժողովի նիւթեր

- (24–27 մայիս 2015), Հայկազեան համալսարանի հրատարակչություն, Պեյրուֆ, 2018, էջ 261–304:
32. **Սուրիոյ մէջ 1945–1948 կրթաշրջանին գործող հայկական վարժարաններու ցանկը՝ ըստ տեղի**, «Սուրիոյ հայերը» գիտաժողովի նիւթեր (24–27 մայիս 2015), Հայկազեան համալսարանի հրատարակչություն, Պեյրուֆ, 2018, էջ 659–662:
33. **Սուրիոյ Համալուչիէ գիւղի աշտարակին 1348 թ. հայերէն արձանագրութիւնը**, Վէմ, համահայկական հանդես, Երևան, 2018, թիւ 2 (62), էջ 144–154:
34. **1946–1947 թուականներու հայրենադարձութիւնը եւ անոր հետեւանքները սուրիահայ գաղութին վրայ**, *Բանբեր Երևանի համալսարանի, Հայագիտություն*, Երևան, 2018, թիւ 2, էջ 47–61:
35. **Կասիոս լեռը Անտիոքի շրջանի հայոց օւանդագրոյցներուն եւ հաւատալիքներուն մէջ**, *Ավանդականը եւ արդիականը հայոց մշակույթում 1*, ժողովածու, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի հրատարակչություն, Երևան, 2018, էջ 313–327:
36. **Քեսապի շրջանի եկեղեցական հին կառոյցները յարանուանական համայնքներու բաժանումէն առաջ**, *Հայագիտության հարցեր*, ԵՊՀ Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի քառամսյա հանդես, Երևան, 2019, 1 (16), էջ 103–120:
37. **Էջեր Հալէպի հայոց թատերական կեանքէն**, *Բանբեր Երևանի համալսարանի, Հայագիտություն*, Երևան, 2019, թիւ 1, էջ 71–80:
38. **Վիշապը Քեսապի հայոց օւանդագրոյցներուն, հաւատալիքներուն ու պատկերացումներուն մէջ**, *Վիշապը հեքիաթի եւ իրականության սահմանին*, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի հրատարակչություն, Երևան, 2019, էջ 215–224:
39. **Սուրիահայ կրթական գործին կուսակցականացումը սկիզբէն մինչեւ 1946**, *Հայկազեան հայագիտական հանդես*, տարեգիրք, Պեյրուֆ, Խ. հատոր, 2020, էջ 597–618:
40. **Հայերէնը Մերձաւոր Արեւելքի երկիրներուն մէջ (1918–1946)**, *Էջմիածին*, ամսագիր, Էջմիածին, 2021, Դ, էջ 81– 93:

41. Արամո գիղի մօտիկ հայոց վանքը **ս. Աստուածածին եւ ս. Գէորգ եկեղեցիներով**, *Բանբեր Երևանի համալսարանի*, 2021, թիվ 2 (34), էջ 30–44:
42. Սուրիոյ մէջ հայկական դպրոցին եւ հայերէնի կարգավիճակին կրած փոփոխութիւնները 1950–1970 թուականներուն, *Միրիահայերի հիմնահարցեր*, *Պարմութիւն եւ արդիականութիւն – Գիտաժողովի նիւթերի ժողովածու*, Երեւան, 2021, էջ 36–86:
43. Արաբական աղբիւրները Անտիոք քաղաքի եւ շրջակայքի հայ հին գաղթականութեան մասին, *Օրար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին (Հայր Ղևոնդ Ալիշանի ծննդյան 200-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու)*, Ա, Երևան, 2021, էջ 73–93:
44. Փաստաթուղթեր Ճեզիրէի շրջանի հայ գաղթականութեան եւ Թ-էլ Պրաքի քով Սահակաշէն եւ Մերոպաշէն գիղերու հաստատման մասին (Գաղթականաց տեղափոխման յանձնախումբի թղթածրար - 1930), *Հայկազեան հայագիտական հանդէս*, տարեգիրք, Պէյրութ, ԽՍ. հատոր, 2021, էջ 677–712: Կա նաև առանձնատիպ:
45. Անտիոքի հայաբնակ շրջաններու տոհմիկ նուագարանները, Հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի աշխատություններ – 4, Երևան, 2021, էջ 62–74:
46. Բարբառագիտութիւնը եւ Անտիոքի շրջանի հայերէն խօսուածքները, *Հայկազեան հայագիտական հանդէս*, տարեգիրք, Պէյրութ, ԽԲ./1 հատոր, 2022, էջ 315–328:

Միյուրբահայ մամուլի էջերում տպագրվել են Հակոբ Չոլաքյանի քազմաթիվ լեզվաբանական հանրամատչելի հոդվածներ և գեղարվեստական արձակ գործեր: Տարիներ շարունակ նա իր դիմատետրի (ֆեյսբուք) էջում բարբառագիտական, ազգագրական եւ բանահավաքչական նյութեր է հրատարակում, «**Հնհնութներ լեզուի մասին**», «**Փլոդ դպրոցները**», «**Ես ինձի հետ**» ընդհանուր խորագրերի ներքո հրամցնում է իր ակնարկները, տպավորությունները, մանկության տարիներից, իր իսկ բառերով ասած, «հին ու նոր աշխարհներու սահ-

մանագիծէն» եկող հուշապատումները: Այդ ամենն անմիջապէս տեղ են գտնում սփյուռքի բազմաթիվ պարբերականներում եւ առցանց մամուլում («Գանձասար», «Ասպարէզ», «Պայքար», «Հորիզոն գրական», «Ազդակ», «Զարթօնք», «Ժամանակ» և այլն)՝ արժանանալով ընթերցողների բարձր գնահատականին:

III. ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ, ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆՆԵՐ,
ԱՎՆԱՐԿՆԵՐ ԵՎ ՃՆՈՐՅԱՆԴԵՍՆԵՐ
ՀԱԿՈՒՔ ՉՈՒՍՔՅԱՆԻ ԵՎ ՆՐԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԾ
ԳՈՐԾԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Ա. ՀԱԿՈՒՔ ՉՈՒՍՔՅԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

- **Կիմ Ավագյան**, Բանասիրական ֆակուլտետի 2-րդ կուրս, Մեր գերագանցիկները – Հայրենի կտորի տակ, *Երևանի համալսարան*, շաբաթաթերթ, օրգան Երևանի աշխատանքային Կարմիր դրոշի շքանշանակիր պետական համալսարանի ունեւորատի, կուսակցական, ԼԿԵՄ և արհմիութենական կոմիտեների, Շաբաթ, 20 փետրվարի 1971թ., թիվ 7 (867):
- **Արմեն Շ. Սարգսյան**, Սրբազան պարտք, *Ժողովուրդ*, տասնօրյա թերթ, Երևան, թիվ 5 (408), 21–31 դեկտեմբերի, 1990:
- **Խաչիկ Թիթիզեան**, Լ. Ա. Ք. Ուսումնասիրաց միութեան 1996-ի պատուական հիւրը, *Քեսապն ու քեսապցին*, Ա. Մ. Ն., 2011, էջ 210–213:
- **Վրէժ Գլնեան-Թուրեան**, Ահա մէկը վերջապէս, Ձօն՝ Յ. Չ.ին, *Հայրենի դօրանջներ*, Քեսապ–Հալէպ, 1997, էջ 74:
- **Տլորենճա Գէորգեան**, Մենք շատոնց ծանօթ ենք, *Գանձասար*, Հալէպ, ապրիլ Բ., 2000:
- **Մարիա Գաբրիէլեան**, Համազգայինի Հայագիտական դասընթացք, *Գանձասար*, Հալէպ, սեպտեմբեր Գ., 2000, էջ 8:
- **Լեոն Շառոյեան**, Համազգայինի Հայագիտական դասընթացքի անդրանիկ հունձքը, *Յառաջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 14 սեպտեմբեր 2000, էջ 1:
- **Լալա Մինասեան**, Նուիրեալ մտաւորականը՝ Յակոբ Չոլաքեան, *Գանձասար*, Հալէպ, նոյեմբեր Ա., 2002, էջ 8 եւ 12: Հողվածում մեջբերված են Դերենիկ Վարդումյանի, Վարազդատ Հարությունյանի, Ժորես Խաչատրյանի, Վերժինե Սվազլյանի, Հրանուշ Խառատյանի, Լևոն Արրահամյանի, Անահիտ Հաննեյանի

կարծիքները Հակոբ Չոլաքյանի «Անտիոքի մերձակայ Ռուճի հովիտի հայերը» թեկնածուական ատենախոսության մասին:

- **Կիմ Ավագյան**, Երևանի պետական համալսարանի ուսանողական գիտական ընկերությունը 1922–1972 թթ., Լուսաբաց հրատարակչատուն, Երևան, 2009, էջ 189:
- **ՍՕԽԻ «Մեղրի» մասնաճիղ**, Քեսապցի դեմքեր, *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալեպ, փետրուար Դ., 2009, էջ 9:
- **Տիրուկ Մարգարեան-Կարապետեան**, Ձօն ուսուցիչիս՝ Յակոբ Չոլաքեանին, *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալեպ, մարտ Գ., 2011, էջ 13:
- Շքանշաններ հայապահպանման մեծ աշխատանքին մեծ աւանդ ներդրած սփիոքահայերուն, *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալեպ, դեկտեմբեր Ե., 2011, էջ 2, նաև՝ *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 21 դեկտեմբեր 2011, էջ 6:
- **Ռազմինէ Եագուպեան**, Յուշ մը հայագիտականի առօրեայէն, *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալեպ, ապրիլ Գ., 2011:
- **Լեոն Շառոյեան**, Շէնքը թափուր է, բայց գործը կը շարունակուի, *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 19 օգոստոս 2014, էջ 7:
- Ուսուցչաց հիմնարկը կը պատուէ Յակոբ Չոլաքեանը, *Մարմարա*, օրաթերթ, 19 յունիս 2017, էջ 1:
- Չոլաքյան Հ., *Հայ գրարարություն և գրքարվեստ, Հանրագիտարան*, Հայկական հանրագիտարան հրատարակչություն, Երևան, 2015, էջ 862–863:
- Մշակույթի, արվեստի և մեդիա գործիչների հանրագիտարան, <https://iam.am>>users>Հակոբ Չոլաքյան
- Հակոբ Չոլաքյան – <http://avproduction.am> : ln=am/Հակոբ Չոլաքյան

Բ. ՀԱԿՈՒ ՉՈՒԱՔՅԱՆԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԾ
ՑՈՒՑԱՐԱՆԴԵՍՆԵՐԻ ԵՎ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԾ ԳՐՔԵՐԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՐՎԱԾ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ

ա. Ցուցահանդեսների մասին

1. ՀԱԼԵՊԱՐԱՅ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՑՈՒՑԱՐԱՆԴԵՍ

Քարեն Եփփե Ազգ. Ճեմարանի աշակերտների
ընկերակցությամբ, Հալեպ, 1978

- **Քնարիկ Լազլազեան**, Հալեպահայ մամուլի ցուցահանդես, *Ծի-լեր*, Քարեն Եփփե Ազգ. Ճեմարանի աշակերտական պարբերաթերթ, Հալեպ, ապրիլ 1978, էջ 51:
- **Լիսի Սիլահեան**, Ցուցահանդես հալեպահայ պարբերական մամուլի, *Հայ ծերանոց*, պարբերագիրք Հալեպի Հայ ազգային ծերանոցի վարչություն, Հալեպ, 28-րդ տարի, 1978, թիւ 2, ապրիլ-մայիս, էջ 29-30:
- **Լիսի Ա. Սիլահեան**, Ցուցահանդես հալեպահայ պարբերական մամուլի, *Հայ ընտանիք*, Վենետիկ, 1978, թիւ 11-12, էջ 27-28:
- **Լիսի Ա. Սիլահեան**, Քարեն Եփփե Ճեմարանի նախաձեռնությամբ ցուցահանդես հալեպահայ պարբերական մամուլի, *The Armenian Reporter* – Տեղեկատու, շաբաթաթերթ, Նիւ-Եորք, 26 մայիս 1978, էջ եւ 10: Հոդվածին կցված են նաև Հայկ Պարիկյանի, մեթր Գրիգոր Էպլիդաթյանի, բեմադրիչ Գրիգոր Քելեշյանի, գրող բժիշկ Թորոս Թորանյանի, բեմադրիչ Ռուբեն Գ. Պարսումյանի, երաժշտագետ Հրանդ Գևորգյանի և գրող Լյուսի Ա. Սյուլահյանի տպավորությունները:
- Քարեն Եփփե Ճեմարանի ուսումնական տարին [Տեսչական տեղեկագիր], *Ազդակ*, օրաթերթ, Պեյրոս, 19 յուլիս 1978, էջ 3:
- Մամուլի ցուցահանդես, Հայ անտարանական Էմանուել եկեղեցիի *Լրատու*, շաբաթաթերթիկ, Հալեպ, ԺԵ. տարի, թիւ 15, 9 ապրիլ 1978:

2. ԶԵՍԱՊԻ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԻՐԵՐԻ ՑՈՒՑԱՐԱՆԴԵՍ

Քեասայ, 1978

- Յովսէփ Ղազարեան, Քեասայի ազգագրական իրերու ցուցահանդէս, *Պարբերաթերթ սոսջնորդարանի հայոց Բերիոյ թեմի*, Հալէպ, թիւ 1, հոկտեմբեր-դեկտեմբեր 1978, էջ 39–43:

3. ՍԻՐԻԱՅԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԱՐԱՆԴԵՍ

Քարէն Եփփե Ազգ. Ճեմարանի աշակերտների
ընկերակցությամբ, Հալէպ, 1987

- «Գարեգին կաթողիկոս բացումը կը կատարէ վաւերագրական ցուցահանդէսի մը եւ կը մեկնի Հալէպէն», *Էլ-Ճամնահիր*, կառավարական օրաթերթ (արաբերէն), Հալէպ, թիւ 6501, 27 փետրուար 1987:
- Յակոբ Չոլաքեան, *Յիսնամեակ Քարէն Եփփե Ազգ. Ճեմարանի*, 1947–1997, էջ 356–358:
- Թղթակից [Գևորգ Յազըճյան], «Գաղութահայ դպրոցներու պատմութենէն – Շուրջ 400 Մեսրոպեան դպրոց սուրիահայ գաղութին մէջ (Սուրիահայ դպրոցի պատմութեան նուիրուած ցուցահանդէսին առթիւ)», *Զարթօնք*, օրաթերթ, Պէյրուս, 1 մայիս 1987, էջ 3:

Բ. ԳՐՔԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԶԵՍԱՊԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԱՐՈՒԵՍԸ

Հալէպ, 1980

- **Հ(րանդ) Գ(եորգեան)**, «Նոր անուններ – Բանահաւաք Յակոբ Չոլաքեան», *Արմենիա*, օրաթերթ, Պուէնտս Այրէս, 1 ապրիլ 1981, էջ 2:
- **Շաքե Վարսյան**, «Գիրք Քեասայի ժողովրդական երգարվեստի մասին», *Հայրենիքի ձայն*, շաբաթաթերթ, Երևան, 4 օգոստոս 1980:
- **Անդրանիկ Տաթևեան**, «Քեասայի ժողովրդական երգարուեստը, հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան», *Զարթօնք*, օրաթերթ, Պէյրուս, 10 օգոստոս 1980:

- Խմբագրություն, «Քեսապի ժողովրդական երգարունստը», *Հայ ծեփանց*, պարբերագիրք Հայկաի Հայ ազգային ծերանցի վարչութեան, Հալէպ, 30-րդ տարի, 1980, թիւ 1-2, յունուար-յունիս, էջ 27:
- **Բ(իւզանդ Մինասեան)**, «Ուշագրաւ աշխատութիւն մը – Քեսապի ժողովրդական երգարունստը», *Նոր սարիկ*, պարբերագիրք ՀԲԸՄ-ի, Հալէպ, Ա. տարի, 1980, թիւ 3, էջ 100-102:

ՅԱՄՔԱԾ ԱՂԲԻԻՐԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԲԵՒԻ, Զալէպ, 1981

- **Շաքէ Վարսեան**, «Գրախօսութիւն – Ցամքած աղբիւրը նորէն կը բխի, հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան», *Զարթօնք*, օրաթերթ, Պէյրութ, 19 նոյեմբեր 1981, էջ 2:
- **Շաքե Վարսյան**, «Լեգենդի աղբյուրը», *Հայրենիքի ձայն*, շաբաթաթերթ, Երևան, 11 նոյեմբեր 1981, թիվ 46 (850), էջ 8:
(Փարիզի Յասոջ օրաթերթը 1981 թվականի նոյեմբերի հաջորդական 19 համարներում հրատարակել է պատումն ամբողջութեամբ):
- **Կարին Զէյթեան**, «Մուսա Լեռնէն՝ Լոս Անճելոս», *Ասպարէզ*, օրաթերթ, Լոս Անճելոս, 12 նոյեմբեր 1986, էջ 7-8:
- **Սպարտակ Ղարաբաղցյան**, «Ցամքած աղբիւրը նորէն կը բխի», *Վերածնված Հայաստան*, ամսագիր, Երևան, 1990, թիվ 6, հունիս, էջ 22 եւ 27:
- **Ե.Հ. [Եսայի Հաւաթեան]**, «Ութսունամեակ Մուսա Լերան հերոսամարտի, Օղլում Պապուկին պատմածները», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրութ, 5 սեպտեմբեր 1995, էջ 3:

ԲԵՍԱՊԻ ԲԱՐԲԱՌԸ, Զալէպ, 1986

- **Լեռն Շառոյեան**, «Մուրիահայ նամականի – Քեսապի բարբառը, հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան», *Յասոջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 2 ապրիլ 1986, էջ 2:
- **Գևորգ Յազընյան**, «Հայ մշակույթի անխոնջ նվիրյալը», *Հայրենիքի ձայն*, շաբաթաթերթ, Երևան, 2 ապրիլ 1986, թիվ 17 (108), էջ 4-5:
- **Արմէն Դարեան**, «Մեր գիտաշխատող երիտասարդները – 4, Քե-

սապի բարբառը, Հալեպ, 1986, հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան», *Զարթօնք*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 21 յունիս 1986, էջ 3:

- **Յակոբ Մանճիկեան**, «Գրախօսական – Քէսապի բարբառը, հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան», *Ասպարէզ*, օրաթերթ, Լոս Անճելոս, 20 յունուար 1987, էջ 8:

ՄԻՋ-ԳԱԲԱՌԱԿԱՆ ԱՆԵՔԹՈՏՆԵՐ, Զալեպ, 1988

- «Մեր պապերի ծիծաղը», *Հայրենի եզերք*, ամսագիր (սախկին *Սովետական Հայաստան*), Երևան, 1991, թիվ 1 (532), էջ 44–45:
- «Յակոբ Չոլաքեան, Միջ-գաւառական անեքթոտներ», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 17 հոկտեմբեր 1991, էջ 5:

ԱՐՅԱԽԵԱՆ ԻՆՔՆԱՃԱՆԱԶՄԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ Զալեպ, 1990

- **Էլօ Հերկեղեան**, «Գրականութիւն եւ մշակոյթ – Արցախեան ինքնակերտում», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 1 օգոստոս 1990, էջ 4:
- **Էլօ Հերկեղեան**, «Գրականութիւն եւ մշակոյթ – Յակոբ Չոլաքեանի բանասիրական վաստակը», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 17 հոկտեմբեր 1991, էջ 5:

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔՍ, Զալեպ, 1991

- «Նոր հրատարակութիւններ – «Հայերէնի դասագիրքս (Ա. եւ Բ. տարի)», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 20 սեպտեմբեր 1991, էջ 4 եւ 7:
- «Հայերէնի դասագիրքս շարքին Ա.–Ե.», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 1 դեկտեմբեր 1992, էջ 3:

ՔԵՍԱՊ, Ա. հատոր, Զալեպ, 1995

- **Ասպետ Մանճիկեան**, «Նոր գիրքեր – Քէսապ», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուօ, 14 յուլիս 1995, էջ 4:
- **Յակոբ Մանճիկեան**, «Յակոբ Չոլաքեանի «Քէսապ-Ա.» հատորը», *Ասպարէզ*, օրաթերթ, Լոս Անճելոս, 15 սեպտեմբեր 1995, էջ 13:

- **Հուրի Ազեզեան**, «Նոր գիրքեր – Քեսապ, Ա. հատոր, հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան», *Գանձասար*, Հալեպ, մարտ Ա., 1996, էջ 4:
- **Գևորգ Յազըճյան**, «Քեսապ – Ա. հատոր», *Բնօրրան*, Հայաստանի հայրենակցական միությունների խորհրդի հանդես, Երևան, թիվ 1-2 (2-3), 1996, էջ 93-96:

**ՅԻՄՆԱՄԵԱԿ ԶԱՐԵՆ ԵՓՓԷ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՄԱՐԱՆԻ, 1947-1997,
Հալեպ, 1997**

- **Կարօ Յովսէփեան**, «Յիսնամեակ Հալեպի Քարէն Եփփէ ճեմարանի», *Յառաջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 19-20 յուլիս 1997, էջ 2:
- **Լեոն Շառոյեան**, «Թերթատելով կիսադարեան կրթօճակի մը յուշամատենանը – Յիսնամեակ Քարէն Եփփէ ճեմարանի, աշխատասիրութիւն՝ Յակոբ Չոլաքեանի, Հալեպ, 1997», *Յառաջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 5 նոյեմբեր 1997, էջ 2:
- **Շահանդուխտ**, «Յիսնամեակ Քարէն Եփփէ Ազգ. Ճեմարանի, 1947-1997», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրութ, 16 յունուար 1998, էջ 3:
- **Գևորգ Յազըճյան**, «Քարեն Յեփփէ ազգային ճեմարանի հիսնամյակի հուշամատյանը», *Ազգ.* օրաթերթ, Երևան, 8 հուլիսի 1998թ., էջ 6:
- «Քարէն Եփփէ ազգ. ճեմարանի հիմնադրութեան 50-ամեակը», *Ասպարէզ*, օրաթերթ, Լոս Անճելոս, 3 սեպտեմբեր 1997:
- «Ճեմարանը պիտի շարունակէ (Գիրքի շնորհանդէսին առթիւ)», *Գանձասար*, Հալեպ, նոյեմբեր Բ., 1998:

ՔԵՍԱՊ, Բ. հատոր, Հալեպ, 1998

- **Գևորգ Յազըճյան**, «Հայագիտական արժեքավոր նոր հրատարակություններ», *Ազգ.* օրաթերթ, Երևան, 21 մայիսի 1998թ., էջ 6 (Հ. Չոլաքյանի այս հատորի ու ևս հինգ հրատարակությունների համատոտ ներկայացումը):
- «Լոյս տեսաւ – Յակոբ Չոլաքեան, Քեսապ, Բ. հատոր, ազգագրութիւն-բանահիւսութիւն, Հալեպ, 1998», *Գանձասար*, Հալեպ, յուլիս Ա., 1998:
- **Լեոն Շառոյեան**, «Սուրիահայ նամականի – Բանասէր Յակոբ Չոլաքեանի «Քեսապ» երկասիրութեան Բ. հատորը լոյս տեսած», *Յառաջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 23 յուլիս 1998, էջ 2-3:

- **Գևորգ Յազըճյան**, «Գրքերի հետ – «Քեսապ», Բ. հատոր», *Ազգ*, օրաթերթ, Երևան, 15 դեկտեմբերի 1998 թ., էջ 4:
- **Հրաչ Սահակեան**, «Քեսապ Բ.» հատորի ներկայացում – Շնորհանդէս» (Գիրքը կը ներկայացնէ Միհրան Մինասեան), *Գանձասար*, Հալէպ, օգոստոս Ա., 1998, էջ 6:
- «Նոր գիրքեր», *Գանձասար*, Հալէպ, յունիս Բ., 1998, էջ 8 եւ 11:
- **Ա[սպետ] Մանճիկեան**, «Նոր հրատարակութիւններ – «Քեսապ», Բ. հատոր», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրութ, 14 յունիս 1999:
- **Դոկտ. Անդրանիկ Չելեպեան**, «Յակոբ Չոլաքեանի «Քեսապ» Բ. հատորին մասին, հրատարակութիւն՝ Լոս Անճելոսի Քեսապցիներու ուսումնասիրաց միութեան, Հալէպ, 1998», *Գանձասար*, Հալէպ, յունուար Ա., 1999, էջ 6:
- **Գևորգ Յազըճյան**, «Վաստակաշատ մտավորականը՝ Հակոբ Չոլաքյան», *Ազգ*, օրաթերթ, Երևան, 12 հունվարի 1999 թ., էջ 6:
- **Գևորգ Յազըճյան**, « «Քեսապ», Բ. հատոր», *Քսորթան*, Հայաստանի հայրենակցական միությունների խորհրդի հանդէս, Երևան, թիվ 1-2 (12-13), 2000, էջ 123:

ԶԱՐԵՆ ԵՓՓԷ ՅԱՅ ԳՈՂԳՈԹԱՅԻՆ ԵՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻՆ ՅԵՏ,
Հալէպ, 2001

- **Բժ. Խաչիկ Արսլանեան**, «Գիրքի շնորհանդէս», *Գանձասար*, Հալէպ, օգոստոս Ա., 2001, էջ 7:
- **Գևորգ Եազըճեան**, «Յակոբ Չոլաքեան, «Քարէն Եփփէ հայ Գողգոթային եւ վերածնունդին հետ, տպ. Արեւելք, Հալէպ, 2001», «Հայը հայասէր չի կրնար ըլլալ, այլ՝ ազգասէր: Ես ազգասէր հայ մըն եմ», *Զարթօնք*, օրաթերթ, Պէյրութ, 19 յունիս 2001, էջ 3:
- **Լեւոն Շառոյեան**, «Քարէն Եփփէ հայ Գողգոթային եւ վերածնունդին հետ», հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան, Հալէպ, 2001», *Յառաջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 7 օգոստոս 2001, էջ 2:
- **Լեւոն Շառոյեան**, «Քարէն Եփփէ հայ Գողգոթային եւ վերածնունդին հետ», հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան, Հալէպ, 2001», *Յառաջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 8 օգոստոս 2001, էջ 2:
- «Գաղութի գաղութ (արձագանգ գիրքի շնորհանդէսի մասին)», *Յառաջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 18 յուլիս 2001, էջ 3:

- «Հալէպի մէջ շնորհանդէս Յակոբ Չոլաքեանի նորատիպ գիրքին առիթով», *Մարմարա*, օրաթերթ, 25 յունիս 2001, էջ 1:
- **Բժ. Խաչիկ Արսլանեան**, «Գիրքի շնորհանդէս», *Գանձասար*, Հալէպ, օգոստոս Ա., 2001, էջ 7 (Գիրքը ներկայացուց Լեւոն Շառոյեան):
- **Թամար Հովհաննիսյան**, «Պատմական անցյալ եւ հեռանկարներ», *Վասն հայրության*, շաբաթաթերթ, Երևան, թիվ 45 (63), 23 դեկտեմբերի 2002թ.:

ՔԵՍԱՊ Գ. հատոր, Հալէպ, 2004

- «Լոյս տեսաւ – Յակոբ Չոլաքեան, «Քեսապ», Գ. հատոր, 672 էջ», *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալէպ, մարտ Դ., 2004, էջ 5:
- **Գևորգ Յազըճյան**, «Չկորսնվող երկրի պատմությունը – Լոյս է տեսել «Քեսապ» մատենաշարի վերջին հատորը», *Ազգ.* օրաթերթ, Երևան, 6 մայիսի 2004թ., էջ 6:

ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԵՐՁԱԿԱՅ ՌՈՒՄԻ ՅՈՎԻՏԻ ՀԱՅԵՐԸ
(Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրութիւն),
Անթիլիաս, 2006

- **Գևորգ Եազըճեան**, «Գրախօսություն – Ազգային ինքնութեան խնդիրներ – Յակոբ Չոլաքեան, «Անտիոքի մերձակայ Ռումի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն, Անթիլիաս, 2006)», *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալէպ, մայիս Գ., 2007, էջ 11:
- **Գևորգ Եազըճեան**, «Գրախօսություն – Ազգային ինքնութեան խնդիրներ – Յակոբ Չոլաքեան, «Անտիոքի մերձակայ Ռումի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն, Անթիլիաս, 2006)», *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալէպ, մայիս Դ., 2007, էջ 10:
- **Լեւոն Շառոյեան**, «Անտիոքի մերձակայ Ռումի հովիտի հայերը», հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան, Անթիլիաս, 2006», *Յաւուջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 12 յուլիս 2007, էջ 2:
- **Լեւոն Շառոյեան**, «Անտիոքի մերձակայ Ռումի հովիտի հայերը», հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան, Անթիլիաս, 2006», *Յաւուջ*, օրաթերթ, Փարիզ, 13 յուլիս 2007, էջ 2:

- **Գևորգ Յազըրճյան**, «Գրախոսություն – Ազգային ինքնության խնդիրներ – Հակոբ Չոլաքյան, «Անտիոքի մերձակայ Ռուճի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն, Անթիլիաս, 2006)», *Ազգ*, օրաթերթ, Երևան, 19 հունվարի 2008թ. համարի մշակութային ներդիր, էջ Գ և Զ:
- **Վերժինէ Սվազլեան**, «Յակոբ Չոլաքեան, «Անտիոքի մերձակայ Ռուճի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն)», Անթիլիաս, 2006, 260 էջ», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուզ, 22 յունուար 2009, էջ 6:

**ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ԶԱԼԵՊԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՐԱԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ,
1927–2007, Զալեպ, 2007**

- **Թորոս Թորանեան**, «80-ամեակ Հալեպի Ազգային Սահակեան վարժարանի, 1927–2007, հեղինակ՝ Յակոբ Չոլաքեան», *Գանձասար*, շաբաթաթերթ, Հալեպ, սեպտեմբեր Դ., 2008, էջ 8 եւ 17:
- **Լեւոն Շառոյեան**, «Հալեպի Ազգային Սահակեան վարժարանի 80 տարիները (Դպրոցին յուշամատենանին հրատարակութեան առթիւ)», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրուզ, 2009-ի ամանորի բացառիկ թիւ, էջ 340–341, 343–344:

**ՔԵՍԱՊԻ ԲԱՐԲԱՌԸ, երկրորդ, լրամշակուած հրատարակութիւն,
Երևան, 2009**

- **Գաղթուիի Հանանյան**, «Հակոբ Չոլաքյան, «Քեսապի բարբառը», Երևան, 2009, 380 էջ», *Էջմիածին*, ամսագիր, *Էջմիածին*, 2011, Ա, էջ 133–142:

ՔԵՍԱՊԻ ԵՐԵՔ ՕՐԵՐԸ (21–23 մարտ 2014), Երեւան, 2014

- «Քեսապի երեք օրերը», *Ժամանակ*, օրաթերթ, Սթամպուլ, 21 օգոստոս 2014, էջ 1 եւ 4:
- «Տեղի ունեցավ Հակոբ Չոլաքյանի «Քեսապի երեք օրերը» եւ Բաֆֆի Քորթոշյանի «Քեսապի պատմական հուշարձանները» գրքերի շնորհանդեսը», *Հայերն այսօր*, ՀՀ սփյուռքի նախարարության էլեկտրոնային պարբերական, Երևան, 24/9/2014

(ելոյթ են ունեցել Հրանուշ Հակոբյան, Սերժ Սրապիոնյան, Հակոբ արք. Գլնճյան, Վիկտոր Կատվայան, Աշոտ Մելքոնյան, Հայկազ Հովհաննիսյան, Սամվել Մուրադյան, Ռուբեն Մելքոնյան):

- **Արմէն Շ. Սարգսեան**, «Քեսապի երեք օրերը. 21–23 մարտ 2014», *Զարթօնք*, օրաթերթ, Պէյրութ, 11 օգոստոս 2014, էջ 2:
- **Լեւոն Շառոյեան**, «Ո՛վ պիտի գրէ սուրիահայութեան վեպը», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրութ, 6 հոկտեմբեր 2015, էջ 6:
- **Մելանյա Բաղայան**, «Տագնապի երեք օրերը», *Ազգ.* շաբաթաթերթ, Երևան, 18 հուլիսի 2014թ., էջ 8:

ՍՈՒՐԻԱՅԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ՊԱՏՈՒԹԻՒՆ, Ա.–Բ. հատորներ,
Երեւան, 2021

- **Արսեն Հակոբյան**, «Յակոբ Չոլաքեան, Սուրիահայ դպրոցի պատմութիւն. հ. Ա–Բ, Երեւան, Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան ինստիտուտի հրատարակչութիւն, 2021, 646 + 607 էջ», *Հայագիտության հարցեր*, ԵՊՀ Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի քառամսյա հանդես, Երևան, 2022, թիվ 2 (26), էջ 236–239:

IV. ՀԱԿՈՒՄ ԶՈՒՍՔՅԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՈՐՈՒՅՑՆԵՐԸ ԵՎ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՄԱՍՈՒԼԻ ԷԶԵՐՈՒՄ

- **Պարզել Միսիրեան**, «Հալեպահայ պարբերական մամուլի ցուցահանդես – Հարցազրույց՝ Յակոբ Չոլաքեանի հետ», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պեյրուք, 1 յունիս 1978, էջ 3–4:
- «Հայերէնի դասագիրքս, հարցազրույց արն. Յակոբ Չոլաքեանի հետ», *Գանձասար*, Հալեպ, 24 նոյեմբեր 1993, էջ 6–7: *Գանձասարի* աշխատակից Հուրի Ազեգյանի վարած հարցազրույցը կատարված է «Հայերէնի դասագիրքս» շարքի վեց գրքերի հրատարակության կապակցությամբ:
- **Նազ Տէր Սարգիսեան**, «Հանդիպում հայագետ եւ բանասէր Յակոբ Չոլաքեանի հետ», *Kessabtsis*, տարեգիրք-հասցեարան, թիւ 37, հրատ. Լոս Անճելոսի Քեսապցիներու ուսումնասիրաց միութեան, Ա. Մ. Ն., 1997, էջ 244–247: 1996-ի մայիսի 19-ին Լոս Անճելեսի Ավետիսյան սրահի մեջ կայացած շնորհանդեսի ժամանակ Հ. Չոլաքյանը պատասխանում է *Սուպարէզ* օրաթերթի աշխատակցի հարցերին՝ իր կյանքի և գործունեության, «Քեսապ Ա. հատոր»-ի հրատարակության, «Քեսապ Բ. հատոր»-ի բովանդակության և Հալեպի հայ գաղութի մասին:
- «Մէկ հարցում», *Գանձասար*, Հալեպ, հոկտեմբեր Բ., 1999, էջ 7–8: *Գանձասար* թերթի Գրական էջը (խմբագիր՝ Մարուշ Երամեան) «Դուք որպէս գրող եւ որպէս ընթերցող, ինչ կը սպասէք գրական էջէ մը կամ հանդէսէ մը» հարցով դիմում է գրող-ընթերցողներին: Պատասխանում են Գրիգոր Պըլտյանը, Հակոբ Չոլաքյանը, Արա Ջուհարյանը, Հակոբ Միքայելյանը և Իշխան Չիֆթճյանը:
- «Զրոյց՝ հալեպահայ ուսուցիչ Յակոբ Չոլաքեանի հետ, տեսակցեցաւ Մաքրոսի Պ. Յակոբեան», *Մարմարա*, օրաթերթ, Սթամպուլ, 4 օգոստոս 2008, էջ 3:
- Հարցազրույց Հասմիկ Գուլակյանի հետ՝ 3–5 հուլիսի 2010 թ.-ին Ծաղկաձորի մեջ կայացած *Արևմտահայերէնի ուսուցման վիճակը սիյուրքում* համաժողովին մասնակցելու առթիվ: Զրույ-

ցի նյութը սփյուռքահայ դպրոցը, արևմտահայերենը, դպրոցական դասագրքերն ու մշակներն են: Տե՛ս **Հասմիկ Գուլակյան**, «Ասիկա թե՛ն մտահոգություն է, թե՛ն նույնիսկ կարասափեցնես սփյուռքահայը», *Մեր անկախության փարիների դպրոցը*, Երևան, 2015, էջ 216–233:

- «Բազմաձայն գրոյց – Լեւոն Շառոյեան սփիւռքահայ գրականագէտներու հետ – Սփիւռքահայ գրականութեան տագնապը եւ արեւմտահայերէնի ապագան»: Մասնակցում են Ռոբերտ Հատտեճյանը, Պետրոս Հանյանը, Վրեժ-Արմեն Արթինյանը, Հակոբ Չոլաքյանը և Վարդան Մատթեոսյանը: Տե՛ս *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրոթ, 2011-ի ամանորի բացառիկ համար, էջ 152–162, նստե՛ 3 յունուար 2011, էջ 7, 4 յունուար 2011, էջ 6:
- Հարցազրոյց Հասմիկ Գուլակյանի հետ՝ Քեսապի 2014 թվականի մարտի 21-ից մինչև հունիսի 15-ը կատարված աղետի մասին: Տե՛ս **Հասմիկ Գուլակյան**, «Անարյուն ցեղասպանություն – Չյուրացված դասեր», Երևան, 2015, էջ 256–279:
- Միսիոնարուհի Քարեն Եփփեի մասին «Միսիոնար կանայք» թեմայով գրոյց Արփեն Մովսիսյանի «Հայից հայ» շարքում, 20 փետրվար 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=eFrLuM4eR8k>
- «Հայերէնի ուսուցման խոհեր», հարցազրոյցը վարեց Բագրատ Էսդուգեանը, *Այոս*, շաբաթաթերթ, Սթամպուլ, 16 յունիս 2017, էջ 2 (հայերէն):
- «Մայրենի լեզվի խնդիրները», հարցազրոյց Վիկտոր Կատվալյանի և Հակոբ Չոլաքյանի հետ, *Արարատ հեռուստարձնկերության «Հիմնաքար» հաղորդաշար*, 22 փետրվարի 2017 թ.:
- «Հարցազրոյց Քեսապի ժողովրդական բանահյուսության մասին», *1065 լրատվական*, 16 փետրվարի 2017 թ.:
- «2014 թվականի Քեսապի շրջանի աղետը և նրա հետևանքները», *Shantnews*, Շանթ հեռուստարձնկերության լրատվական ծրագիր, 23 մարտի 2019 թ.:
- «Սփիւռքը իր գոյութիւնը կը պարտի արեւմտահայերէնին», գրոյց Արէն Քերթէշեանի հետ, *Civilnet* լրատուական կայքի *Զարկերակ* հարթակ, 23 դեկտեմբեր 2019: <https://www.youtube.com/watch?v=4qdpzEKFPtM>

- «Սուրիահայ դպրոցի պատմություն» երկհատոր աշխատասիրության մասին «Զարկերակ»ի հաղորդավար Արևն Քերթեշեանի հարցազրույցը հեղինակին հետ, *Civilnet* լրատուական կայք, 23 յուլիս 2021: <https://www.facebook.com/CivilNet.TV/videos/2610153732614489>
- «Յ. Չոլաքեանի մանկավարժական. պատմաագագագրական, լեզուագիտական աշխատանքներուն մասին», գրոյց Յակոբ Միքայելեանի հետ, *Ազգ, շաբաթաթերթ*, Երևան, 12 օգոստոս 2021:
- «Կառավարութեան 2021–2026 թթ. ծրագիրի մէջ արեւմտահայերէնին յատուկ կարգավիճակ տալու մասին», գրոյց Արո Պողիկեանի հետ, *Civilnet* լրատուական կայքի *Տրոփ* ծրագիր, 25 օգոստոս 2021: <https://www.facebook.com/CivilNet.TV/videos/217506923723576>
- «Սփիւռքահայ դպրոցի եւ կրթութեան արդի խնդիրներուն մասին», անցանց գրոյց խմբագիր Վարուժան Թենպէլեանի հետ, *Տարբերակ 21* էլեկտրոնային հարթակ, 4 սեպտեմբեր 2021: www.jamanak.com/content/լրահոս/8-09-2021-գիտակցութիւն-եւ-կամք?fbclid=IwAR3-J718543sEqoe_ti-cC-CbLPpWu_eYo-J4NK94cwkOOLomUNTVfhuuru
- «Հայերէնի ուսուցման մեթոտական հարցերու շուրջ», անցանց գրոյց սփիւռքահայ ուսուցիչներու հետ, ՀԲԸՄ-ի վիրտուալ համալսարան, 28 օգոստոս 2021:
- Անցանց լսարան, «Սփիւռքի մէջ արեւմտահայերէնի ուսուցման ժամանակակից հնարաւորութիւնները», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէլրոյթ, 17 դեկտեմբեր 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=3wQV0vYoTJs>
- «Սուէտիոյ եւ Քեսապի բարբառները իբրեւ ապրող երեւոյթներ», գրոյց Արևն Քերթեշեանի հետ, *Civilnet* լրատուական կայքի *Զարկերակ* հարթակ, 14 փետրուար 2022 <https://www.facebook.com/CivilNet.TV/videos/324322422963765>
- «Սուրիահայ գաղութի պատմութեան եւ ուսումնասիրութեան մասին», «Նոր Յառաջ» թերթի *Հեռադիպակ* հարթակ, հարցաւար՝ Ժիրայր Չոլաքեան, 18 փետրուար 2022: <https://www.youtube.com/watch?v=UGJYkcm5bDg>
- Անցանց հանդիպում արեւմտահայերէն Ուիքիփետիայի աշխատակիցներու հետ. «Արեւմտահայերէնի տառադարձման խնդիր»

ները», դիմատետր՝ Արեւմտահայերէնի Ուիքիփիւետիայի բարեկամներ, 15, 18, 19 մարտ եւ 3 ապրիլ 2022:

<https://www.facebook.com/WesternArmenianWiki/photos/a.216773030187074/467397058458002>

- Աոցանց հանդիպում պոլսահայ ուսուցիչներու հետ, 23–24 եւ 29–30 յունիս 2022:
- Արեւմտահայերէնի հիմնախնդիրները, հարցազրոյց Վիտալի Գրիգորեանի հետ, Հանրային հեռուստատեսութիւն, 6 յուլիս 2022:
https://www.youtube.com/watch?v=F_KXjNsYiFY

V. ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԱԼԵՐՈՒՄ ԿԱՐԴԱՑԱԾ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐԸ ՄԱՍՈՒԼՈՒՄ

- «Հայեցի դաստիարակութեան մասին», Ազգային ընդհանուր ժողով, 6–11 յունիս 2002, Անթիլիաս:
- «Միբիահայերի անցյալն ու ներկան», նոյեմբերին կայանալիք Հայաստան-սփյուռք մշակութային ընդհանրություններ և փարբերություններ գիտաժողովի նախապատրաստության երկրորդ քննարկում, 27 հուլիսի 2002թ.: Տե՛ս «Հայաստան-Սփյուռք», Օրոհան, օրաթերթ, Երևան, 30 հուլիսի, 2002թ., էջ 2:
- «Հայեցի դաստիարակութիւնը Միջին Արեւելքի մէջ եւ խնդիրները», Համաափիոքեան կրթական համագումար, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւն, Անթիլիաս, 5–7 օգոստոս 2004, Պիքֆայա: Տե՛ս «Հայեցի դաստիարակութեան գծով համաափիոքեան Ա. համագումար», Ազդակ, օրաթերթ, Պէյրութ, 6 օգոստոս 2004, էջ 1:
- «Ազգագրութիւն Լատդիկէի, անոր մերձակայ հայաբնակ գիւղերուն եւ Պէլլանի գաւառակին», Կիլիկեան Հայաստանի մշակոյթը միջազգային գիտաժողով, 14–18 յունուար 2008, Անթիլիաս: Տե՛ս Թամար Յովհաննիսեան, «Կիլիկեան Հայաստանի Մշակոյթը» միջազգային գիտաժողովը աշխարհի տարբեր երկիրների ներկայացուցիչների գնահատմամբ», Ազդակ, օրաթերթ, Պէյրութ, 14 փետրուար 2008, էջ 4:
- «Անտիոքի շրջանի հայկական բնակավայրերը՝ Պէլլանի, Սոււտիոյ եւ Քեսապի գաւառակներ, Ամուկի դաշտ, Ռուճի հովիտ, Լաթաքիա եւ շրջակայքը», *The Armenian Communities of the Northeastern Mediterranean (Musa Dagh – Kessab – Dort-Yol)*, University of California, Los Angeles, February 29-March 1, 2008: Տե՛ս Ազգ, օրաթերթ, Երևան, 22 փետրվարի 2008թ., էջ 1. նաև՝ Յակոբ Կիլլիւճեան, «Հիւսիսարեւելեան Միջերկրականի հայ համայնքները – Հասարակաց անցեալէն եզակի ներկայ», *Ասպարէզ*, օրաթերթ, Լոս Անճելոս, 29 մարտ 2009:

- «Քեսապը իբրև սփիռքահայ գաղութ», *The Armenian Communities of the Northeastern Mediterranean (Musa Dagh – Kessab – Dort-Yol)*, University of California, Los Angeles, February 29-March 1, 2008: Տեն Ռ. Պ. [Ռուզան Պողոսյան], «Մուսա Լեռան ու Քեսապին նվիրված գիտաժողով Լոս Անջելոսում», *Ազգ.* օրաթերթ, Երևան, 22 փետրվարի 2008 թ., էջ 2. նաև՝ Յակոբ Կիլլիճեան, «Հիսիս-արեւելեան Միջերկրականի հայ համայնքները – Հասարակաց անցեալէն եզակի ներկայ», *Ասպարէզ*, օրաթերթ, Լոս Անճելոս, 29 մարտ 2009:
- «Արեւմտահայերէնի ուսուցման դպրոցական պայմանները և նրանց համապատասխանող միջոցների պատրաստության անհրաժեշտությունը», *Արեւմտահայերէնի ուսուցման վիճակը սփյուռքում, համաժողով*, ՀՀ Սփյուռքի նախարարություն, 3–5 հուլիսի 2010 թ., Ծաղկաձոր: Տեն **Հասմիկ Գուլակյան**, «Ասիկա թե՛ մտահոգություն է, թե՛ նույնիսկ կսարսափեցնէ սփյուռքահայը», *Մեր անկախության փարիների դպրոցը*, Երևան, 2015, էջ 216–233:
- «Սփիռքահայ վարժարաններու համար արեւմտահայերէնի ուսուցման ծրագրի մը պահանջը», *Համասփիռքեան կրթական Դ. համագումար – Արեւմտահայերէնի կացութիւնը այսօր՝ մարտահրաւերներ եւ առաջադրանքներ, նախաձեռնողներ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւն եւ Գալուստ Կիլիկիական հիմնարկութիւն*, Աթիլիաս, 18–20 օգոստոս 2011: Տեն «Հայոց լեզուն մեր արինն է», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրութ, 19 օգոստոս 2011:
- «Ծագումով հայ լատինները Սուրիոյ մէջ», *Միջազգային գիտազործնական կոնֆերանս, Հայոց կրոնադավանական հասարակածներ, մարտահրաւերներ և հնարավորություններ, 9–10 դեկտեմբերի 2011 թ.*, ՀՀ Սփյուռքի նախարարություն, Երևան: Տեն «Հայոց կրոնադավանական հատվածներ, մարտահրավերներ և հնարավորություններ – Միջազգային գիտազործնական կոնֆերանս», *Չայն համշէնական*, ամսաթերթ, Երևան, նոյեմբեր-դեկտեմբեր 2011, թիվ 11–12 (88–89), էջ 1:
- «Սփիռքահայ դպրոցի դերը գրական արեւմտահայերէնի արդի զարգացման մէջ», *Ջահուկեանական ընթերցումներ*, ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ, 12–13 հունիսի 2014 թ.:

Տեն «Սփիւոքահայ դպրոցին դերը արեւմտահայ գրական լեզուի զարգացման մէջ», *Հասկեր*, մանկական գրականության և բանասիրության տարեգիրք, Երևան, թիվ 4, 2004–2015, էջ 5–17:

- «Գրական հայերէնի երկու ճիւղերու մերձեցման խնդիրները սփիւոքահայ դպրոցի համապատասխան փորձի լոյսին տակ», *Արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի մերձեցման խնդիրներ խորհրդածողով*, ՀՀ սփյուռքի նախարարություն և ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ, ՀՀ ԳԱԱ նիստերի դահլիճ, 29–30 հուլիսի 2015թ.: Տեն «Արեւմտահայերէն-արեւելահայերէնի մերձեցման հարցեր», *Արեւմտահայերէնի և արեւելահայերէնի մերձեցման ուղիները* ժողովածուի մէջ, հրատարակություն ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի, Երևան, 2016, էջ 35–54:
- «Արեւմտահայերէնի բաղաձայնական համակարգի արդի վիճակը», *Հայերենագիտության միջազգային փասնետրոդ գիտաժողով*, 7–9 հոկտեմբերի 2015թ., ՀՀ ԳԱԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի դահլիճ: Տեն Հայերենագիտական միջազգային տասներորդ գիտաժողով, 7–8 հոկտեմբերի 2015թ., *Զեկուցումների ժողովածու*, Երևան, 2015, էջ 266–271:
- «Արեւմտահայերէնի ժխտական դերբայը եւ անով կազմուած բաղադրեալ ժամանակները», *Արդի հայերենի հիմնախնդիրները միջազգային գիտաժողով*, Համազգային հայ կրթական և մշակութային միություն և Երևանի պետական համալսարան, 18–19 նոյեմբերի 2015թ.: Տեն Արդի հայերենի հիմնախնդիրներին նվիրված միջազգային գիտաժողով, 18–19 նոյեմբերի 2015թ., *Միջազգային գիտաժողովի նյութեր*, Երևան, 2016, էջ 143–148:
- «Արեւմտահայերէնի բազմակողմանի ուսուցումը սփիւոքի դպրոցներուն մէջ», *Գիտաժողով՝ Սփյուռքի հայ դպրասրները – Իմ դպրոցը*, Երևանի պետական համալսարան և ՀՀ սփյուռքի նախարարություն, 30 հուլիսի 2015թ.: Տեն «Սփիւոքահայ դպրոցին դերը արեւմտահայ գրական լեզուի զարգացման մէջ», *Հասկեր*, մանկական գրականության և բանասիրության տարեգիրք, Երևան, թիւ 4, 2004–2015, էջ 5–17:
- «Բազմաձեւութեան վտանգը աւանդական ուղղագրութեան մէջ», *Մանուկ Արեղյանի ծննդեան 150-ամեակ, գիտական նստաշրջ-*

ջան, ՀՀ ԳԱԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ, ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ, ՀՀ ԳԱԱ նախագահության կյոբ դահլիճ և Գրականության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ, 11–12 նոյեմբերի 2015 թ.: Ներգրավված է հեղինակի «Աւանդական ուղղագրութիւն (կանոնակարգ եւ խնդիրներ)» (Երեւան, 2016) գրքի մէջ:

- «Ընթացակցական դերբայի խնդիրը արեւմտահայերէնի մէջ», *Ջահուկյանական ընթերցումներ, միջազգային գիտաժողով*, ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ, 8–10 հունիսի 2016 թ.: Տէն «Ընթացակցական դերբայի խնդիրը արեւմտահայերէնի մէջ» *Ջահուկյանական ընթերցումներ*, հրատարակություն ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի, Երևան, 2016, էջ 172–179:
- «Դպրոցը Սուրիոյ անկախացումէն ետք», *Միրիահայերի հիմնահարցեր, Պարմություն եւ արդիականություն, Հանրապետական գիտաժողով*, 26 հունիսի 2017 թ., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ: Տէն «Սուրիոյ մէջ հայկական դպրոցին եւ հայերէնի կարգավիճակին կրած փոփոխութիւնները 1950–1970 թուականներուն», *Միրիահայերի հիմնահարցեր, Պարմություն եւ արդիականություն գիտաժողովի նյութերի ժողովածու*, Երևան, 2021, էջ 36–86:
- «Գերեզմանատուններն ու տապանական արձանագրութիւնները Քեսապի շրջանին մէջ», գիտաժողով՝ *Թաղման ծեսը հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը*, 21–24 մայիսի 2018 թ., ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ: Նյութը ներգրավված է հեղինակի «Քեսապի նիւթական մշակոյթը» (Երեւան, 2021) գրքի մէջ, էջ 118–123, 222–233:
- «Քեսապի շրջանի հայոց նիւթական մշակոյթի ճակատագիրը», *Շիրակի պարմամշակութային ժառանգությունը. Հայագիտության արդի հիմնահարցեր*, 10-րդ միջազգային գիտաժողով, 27–29 սեպտեմբերի 2019 թ.: Տէն *Շիրակի պարմամշակութային ժառանգությունը. Հայագիտության արդի հիմնահարցեր, 10-րդ միջազգային գիտաժողով*, Նյութեր, Երևան – Գյումրի, 2019, էջ 405–408:
- «Արեւմտահայերէնի հիմնահարցերը», *Միջազգային գիտաժողով, Հայկական Սփյուռքի ուսումնասիրության գերակա խնդիրներ*

րը, 15–16 նոյեմբերի 2019 թ., Երևան, ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ Սփյուռքի հետազոտությունների բաժնի և Հայկազյան համալսարանի Հայկական սփյուռքի ուսումնասիրության կենդրոնի կազմակերպությամբ: Տե՛ս Yerepouni Daily news, 20 յունուար 2020. նաև՝ Hagop Tcholakian, facebook, 8, 17, 18, 21, 23, 24 նոյեմբեր 2020:

- «Արաբական աղբյուրները Անտիոքի շրջանի հայ հոծ գաղթականության մասին», *Միջազգային գիրաժողով՝ նվիրված Ղևոնդ Ալիշանի ծննդյան 200-ամյակին*, 15–16 սեպտեմբերի 2020 թ., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ: Տե՛ս *Օտար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին – Հայր Ղևոնդ Ալիշանի ծննդյան 200-ամյակին նվիրված միջազգային գիրաժողովի նյութերի ժողովածու*, Ա, Երևան, 2021, էջ 73–93:
- «Աղէտը Քեսապի շրջանին մէջ», *Restoring Syria's Social Fabric գիրաժողով*, 1–3 մարտ 2020, ՄԱԿ-ին կից ESCWA-ի Պէրյուօի գրասենեակ:
- «Հալէպի մէջ ազգագրական եւ բանահիւսակական նիւթերու հաւաքագրումն ու հրատարակութիւնը 1940–1950-ական թուականներուն», *Ավանդականը և արդիականը հայոց մշակույթում – Հայ ժողովրդական մշակույթի 19-րդ գիրաժողով*, 20–22 օգոստոսի 2020 թ., ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ: Տե՛ս <http://iae.am/hy/events-and-activities/999?fbclid=IwAR3VVyu83uae03CjP3uvbJbRY0ywmvkVKJrXt3dtR7i8XrooHOjEqjE8zC4>
- «Սուրիոյ հիւսիս-արևմտեան շրջանի բնիկ պալաուիներն ու հայերը», *Շիրակի պարմամշակութային ժառանգությունը. Հայագիտության արդի հիմնահարցեր, 11-րդ միջազգային գիրաժողով*, Գյումրի, 23–24 սեպտեմբերի 2022 թ.: Տե՛ս *Շիրակի պարմամշակութային ժառանգությունը. Հայագիտության արդի հիմնահարցեր, 11-րդ միջազգային գիրաժողով – Նյութերի ժողովածու*, Երևան – Գյումրի, 2022, էջ 147–149:
- «Լաթաքիա քաղաքը 1840–1920 թթ.»։ *Հեռափոխելով քաղաքը, մարդաբանական դիրանսկյուն, Միջազգային գիրաժողով*, 3–6 մայիսի 2022 թ., ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, ՀՀ ԳԱԱ նախագահության կյոբ դահլիճ: <https://www.youtube.com/watch?v=nzEjp8ReOas>

VI. ՄԻ ՔԱՆԻ ԿԱՐԾԻՔ

Գարեգին Բ. կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, «Քեսապ» Ա. հատոր, «Յառաջաբան».

«Խոր գոհունակութեան եւ յատուկ շնորհակալութեան զոյգ զգացումներով կ'ողջունեն պարզօրէն ՔԵՍԱՊ բառով մակագրուած այս հատորին ի լոյս ընծայումը: Այդ միակ բառով ամբողջ կեանք մը եւ աշխարհ մը կը բացուի ինծի համար եւ վստահ եմ՝ շատերու համար, որոնք պիտի կարդան այս գիրքը եւ կամ ուշադրութեամբ պիտի թերթատեն զայն, «ասքէ անցընեն», ինչպէս կ'ըստի ժողովրդական բացատրութեամբ:

Գոհունակութիւն՝ որովհետեւ անձնական, յիշատակային եւ մտապատկերային կենդանի հետաքրքրութեամբ կարդացի զայն: Կրնամ ըսել՝ հոգեկան սերտ ու հարազատ հաղորդութեամբ տարուեցայ, համագրաուեցայ անոր ընթերցումով: Երկար տարիներէ ի վեր կը սպասէի անոր, ինչպէս – կը հաւատամ – կը սպասէին ինծի նման բազում համագիտացի հայրենակիցներ, որոնք պատմական խոր արմատներ ունեցող հայկական այդ գիտաշրջանին զուակներն են, եւ որոնք այժմ կեանքի պարագաներու բերումով՝ տարածուած են աշխարհի չորս կողմերը: Վստահ եմ նոյն սպասումը ունէին նաեւ անոնք՝ որոնք այժմ կը շարունակեն բնակիլ հայրենական գիտախումբի այդ տարածքին վրայ եւ որոնք, սակայն, արդի եւ արդիական կեանքի բնական տուեալներուն հետեւանքով, որոշ չափով հեռացած են կամ հեռանալու փորձութեան մէջն են այն առհասական ասանդութիւններէն, կենցաղակերպերէն, որոնք Քեսապի դարաւոր կեանքի ժառանգութիւնը կը կազմեն:

Կը սպասէին նաեւ անոնք, որոնք ընդհանուր հայոց պատմութեամբ հետաքրքիր՝ կ'ուզէին ատլի տոկուն, առարկայական եւ կարելի չափով ամբողջական գաղափար մը ունենալ Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ սահմաններէն դուրս՝ հայաստանեան եւ կիլիկեան-հայկական կեանքը ապրած այդ շրջանին, անոր ժողովուրդին ու պատմական կեանքին

եւ կենցաղային աւանդութեան մասին, որոնք Քեսապ անունով իրենց կենսագրութիւնը կը շարունակեն մինչեւ այսօր:

Շնորհակալութիւն՝ որովհետեւ բնական սրտաբխութեամբ պարտք կը զգամ – եւ շատերը պիտի զգան – գնահատանք յայտնել այն երիտասարդ հայագէտ բանասէրին, Յակոբ Չոլաքեանին, որ տարիներ շարունակ թէ՛ հայրենի իր գիւղի հողին վրայ ապրած հայրենակենցաղ եղանակով ու կատարած հետախուզական գիտական լուրջ փնտռութիւններով, եւ թէ՛ այլուր, իր ուսումնասիրական պրպտումներով եւ հետեւողական ընթերցումներով, բանասիրական քննարկումներով յաջողեցաւ այսպիսի ծաւալուն եւ համապարփակ պարագրումով հայ ժողովուրդին ընծայել այս հատորը, որով հայոց պատմութեան ցարդ չպեղուած էջ մը կը վերաբացուի հայ ժողովուրդի այնքան ընդարձակ եւ հարուստ այլազանութիւններով յատկանշուած տարեգրութեանց մշտաբաց տոմարին մէջ:

Անդրանիկ Չելեպեան, պատմական գիտութիւններու դոկտոր, «Յակոբ Չոլաքեանի «Քեսապ» Բ. հատորին մասին», *Գանձասար*, Հալէպ, 1999, յունուար Ա., էջ 6–7.

«Յ. Չոլաքեանի «Քեսապ» Բ. հատորին արժէքը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, թէ ան պիտի դառնայ «Յակոբ Չոլաքեան Գանձատուն»ը, Քեսապի անցեալի բարբերուն գանձատուն մը, շրջանի ազգագրական աւանդութեան եւ բանահիւսական արուեստին, որովհետեւ, մեր ճանչցած, մեր ապրած հին, գեղջկական ու պարզունակ Քեսապը պիտի չմնայ:

Յակոբ Չոլաքեանի գլխաւոր յատկանիշը, որպէս գրող, հեղինակ եւ բանասէր, կատարելապաշտութիւնն է (perfectionism): Ան մանրակրկիտ դիտարկութեան կ'ենթարկէ ամէն նիւթ: Չկայ մանրամասնութիւն մը, որ կրնայ իր ուշադրութենէն վրիպիլ: Աւելորդաբանութիւն գոյութիւն չունի իր քով: Ամէն բան տեղն ու տեղը, գիտական ամենայնտին քննարկումի ենթարկուած: Հուժկու իմացականութեան, տոկունութեան եւ համբերութեան տէր մարդ, ան խոչընդոտ չի ճանչնար, ընկրկիլ չի գիտեր, անհասելի, անյաղթահարելի բարձունքները իրեն համար չեն:

«Քեսապ» Բ. հատորին առաջին եւ երկրորդ մասերուն մէջ հեղինակը կը ներկայացնէ Քեսապի ազգագրական եւ բանահիւսական կեանքի տարբեր երեսները այնպիսի կատարելութեամբ, ամբողջականութեամբ ու ճոխութեամբ, որ ընթերցողը կրնայ միայն հիացումի անխառն զգացումներով համակուիլ հանդէպ Քեսապի այս հարազան տղուն, ոսկի տղուն, որ համակ նուիրումով փարեցաւ իր կոթողական բազմահատոր երկասիրութեան, անխոնջ ու յամառ յարատեւութեամբ կատարեց այնպիսի գործ մը, որ կրնայ պատիւ բերել աշխարհի որեւէ ժողովուրդի ազգագրական եւ բանահիւսական գրականութեան անդաստանին:

Վերծինէ Սվազլեան, բանասիրական գիտութիւններու դոկտոր, «Յակոբ Չոլաքեան, Անտիոքի մերձակայ Ռուճի հովիտի հայերը (Պատմա-ազգագրական ուսումնասիրութիւն), Անթիլիաս, 2006, 260 էջ», *Ազդակ*, օրաթերթ, Պէյրութ, 22 յունուար 2009, էջ 6.

«Յակոբ Չոլաքեանի սոյն ուսումնասիրութիւնը «Ռուճի հովիտի հայ գաղթականութեան պատմա-ազգագրութիւնը հանգամանօրէն ներկայացնելու առաջին փորձն է» (էջ 5), գրում է հեղինակը: Սակայն հեղինակի համեստօրէն արտայայտած այդ «փորձը» շուրջ 260 մեծադիր էջեր պարունակող պատկառելի մի լուրջ ուսումնասիրութիւն է, իր բնոյթով եզակի մի աշխատութիւն:

Այն առաջին անգամ լոյս աշխարհ է հանում Հայ եկեղեցու եւ ընդհանրապէս հայութեան կողմից լքուած ու մոռացուած Ռուճի հովիտի հայ ցեղային խմբի անցեալն ու ներկան՝ նոր էջ բացելով հայ ժողովրդի պատմա-ազգագրութեան բնագաւառում:

Տպագիր ու անտիպ այդ վիթխարի գրականութիւնը հիմք ընդունելով եւ իր անձնական երկարամեայ դաշտային գիտահետազօտական աշխատանքների արդիւնքները հնտօրէն համադրելով՝ Յ. Չոլաքեանը շարադրել է ընդարձակաժառու եւ բազմակողմանի այդ խիստ հետաքրքիր եւ ինքնատիպ ուսումնասիրութիւնը:

Սամվել Մուրադյան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ գիտության վաստակավոր գործիչ: Հատված՝ «Քե-սապի երեք օրերը (21–23 Մարտ 2014)» գրքի շտրիհանդեսի ժամա-նակ կարդացած գրախոսականից.

Քեսապի վերջին ողբերգության գեղարվեստավավերական օրա-գիրը:

Հակոբ Չոլաքյանի՝ ձեր ուշադրությանը ներկայացվող գիրքը այսպես բնորոշեցինք հետևյալ հանգամանքներից ելնելով: Հայրե-նիքում և սփյուռքում հանրաժանոթ այս արժանավոր հայորդին, որ գրքի հեղինակն է, Սիրիայի Արաբական Հանրապետության Լաթա-քիայի նահանգի Քեսապի շրջանի Գարատուրան գյուղի ծնունդ լի-նելով՝ գիտի տարածաշրջանի պատմությունը, աշխարհագրությունը, ազգաբանությունը, հայերի և հարևանությամբ ապրող այլազգիների հարաբերությունները բոլոր մանրամասներով: Երկար տարիներ սփյուռքի տարբեր կրթական հաստատություններում եղել է վարժա-պետ՝ այս հասկացության ամենադրական և ընդգրկուն իմաստով: 2005–2006 թթ. նրան անձամբ հանդիպել եմ երբեմնի շեն ու ծաղկուն հայահոծ Հալեպի՝ շուրջ 1600 հայ աշակերտ ունեցող Քարեն Եփիե ազգային ճեմարանում: Նա հմուտ լրագրող ու տաղանդավոր գրող է, եռանդուն ուսումնասիրող, Քեսապին նվիրված մի քանի ծանրակ-շիռ հատորների, ազգագրական, պատմա-աշխարհագրական ու բար-բառագիտական լուրջ ուսումնասիրությունների հեղինակ և այժմ էլ արևմտահայերեն է դասավանդում Երևանի պետական համալսարա-նում:

Ինձ համար շատ զարմանալի և տարօրինակ պիտի թվար, եթե իր հրատարակած գրքերից մեկական օրինակով մի ամբողջ գրադարան լցրած, ժամանակի իրադարձությունների անմիջաբար արձագանգող այս հանրագիտակ հայ մտավորականը Քեսապի ու նրա շրջակայքի հայ բնակավայրերի ողբերգական դեպքերին չանդրադառնար ու հա-յության այս նորագույն, դեռևս թարմ աղետի հանդեպ ազնիվ օրագ-րողի իր բուն վերաբերմունքը գրով չարտահայտեր:

Սակայն, բարեբախտաբար, արտահայտել է և այն էլ ինչպես...:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

ազգ. – ազգային

բ. գ. դ. – բանասիրական գիտությունների դոկտոր

բ. գ. թ. – բանասիրական գիտությունների թեկնածու

ԳԱԱ – գիտությունների ազգային ակադեմիա

ԵՊՀ – Երևանի պետական համալսարան

թ. – թվական

թթ. – թվականներ

ՀԱԻ – Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ

ՀՀ – Հայաստանի Հանրապետություն

հրատ. – հրատարակություն, հրատարակչություն

պ. գ. թ. – պատմական գիտությունների թեկնածու

տպ. – տպարան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հակոբ Մարտա-Աբրահամի Չոլաքյան (բազմավաստակ հայագետ-մանկավարժի ծննդյան 75-ամյակի առթիվ)	5
Հակոբ Չոլաքյանի կյանքի և գիտա-մանկավարժական գործունեության համառոտ ժամանակացույց	14
Hagop Marda/Apraham Tcholakian (on the 75th anniversary of the birth of the Armenologist-pedagogue emeritus)	16
A concise chronology of biography and scientific-pedagogical activities of Hagop Tcholakian	24
I. ՏՊԱԳԻՐ ԳՐՔԵՐԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԸՍՏ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ	26
Ա. Դպրոցական դասագրքեր և ուսուցչական ուղեցույցներ	26
Բ. Բարբառագիտական, լեզվաբանական գրականություն	28
Գ. Սկյուռքագիտություն. արաբական Արևելքի երկրների հայկական կրթօջախներին նվիրված ուսումնասիրություններ	28
Դ. Պատմա-ազգագրական եվ բանահյուսական գրականություն	29
Ե. Գրականություն և գրականագիտություն	30
Զ. Պարբերական մամուլի մատենագիտություն	30
II. ՏՊԱԳԻՐ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԸՍՏ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ	31

III. ՀՈԳՎԱԾՆԵՐ, ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆՆԵՐ, ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ ԵՎ ՇՆՈՐՀԱՆԴԵՄՆԵՐ ՀԱԿՈՒ ՉՈՒՒՄԵՆԻ ԵՎ ՆՐԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԾ ԳՈՐԾԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	37
Ա. Հակոբ Չոլաքյանի մասին	37
Բ. Հակոբ Չոլաքյանի կազմակերպած ցուցահանդեսների և հրատարակած գրքերի վերաբերյալ գրված հոդվածներ	39
ա. Ցուցահանդեսների մասին	39
1. Հալեպահայ պարբերական մամուլի ցուցահանդես	39
2. Քեսապի ազգագրական իրերի ցուցահանդես	40
3. Սիրիահայ դպրոցի պատմության ցուցահանդես	40
բ. Հակոբ Չոլաքյանի գրքերի մասին	40
IV. ՀԱԿՈՒ ՉՈՒՒՄԵՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑՆԵՐԸ ԵՎ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՄԱՄՈՒԼԻ ԷՋԵՐՈՒՄ	48
V. ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒՄ ԿԱՐԴԱՑԱԾ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ ՄԱՄՈՒԼՈՒՄ	52
VI. ՄԻ ՔԱՆԻ ԿԱՐԾԻՔ	57
ՀԱՄԱՌՈՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ	61

ՎԱՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ

11

ՀԱԿՈՒ ՄԱՐՏԱ-ԱՐՐԱՅԱՄԻ
ՉՈՒՆՔՅԱՆ

ԿԵՆԱՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ձևավորումը և էջադրումը՝
Արթուր Հարությունյանի